

**2 AYLIK
DERGİ**

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ

YIL : 8 CİLT : 8 SAYI : 48 EYLÜL - EKİM 2025

TÜRK ULUSUNUN 30 AĞUSTOS ZAFER BAYRAMI KUTLU OLSUN

YTDD

İÇİNDEKİLER

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ CİLT : 8 YIL : 8 SAYI : 48 EYLÜL- EKİM 2025

YAZAR	YAZI BAŞLIĞI	SAYFA NO:
SENCER KARACALIOĞLU	CUMHURİYET HALK PARTİSİ (I)	01-02
Prof. Dr. ÖMER DEMİRCAN	Sonekleri “kayıpsız söyleyişe, yazıma uyarlama” işlemleri: görülmeyen yanlarıyla “ses-uyumu	03-07
Doç.Dr. OKAN BABA	ATATÜRK DEVRİM MODELİ	08-16
Prof.Dr. SÜREYYA ÜLKER	ÖZÇİT (CLAUSTRUM)	17-19
NURAY GÖK AKSAMAZ	SİYAH EL ÇANTASI	20-25
HASAN AKARSU	ŞEKERLİ ÖLÜM - AYŞE ERBULAK	26-27
HİKMET KURTER	KOMŞU	28-32
ARKA KAPAK		

ŞURADAN BURADAN

SENCER KARACALIOĞLU

CUMHURİYET HALK PARTİSİ (İ)

21-22 Haziran 1919 da Mustafa Kemal Paşa Amasya Tamimini hazırlamış ve çağrısı üzerine Ali Fuat Paşa, Rauf Bey ve Miralay Refet Bey Amasya'ya gelmişler, 2. Kolordu Ko- mutanı Mersinli Cemal Paşa ve 15 Kolordu Komutanı Kazım Karabekir alınacak kararlara uyacaklarını telgrafla bildirmişlerdir. 22 Haziran'da Tamim(Genelge) tüm Komutanlara ve sivil yöneticilere (mülki amirlere) tebliğ edilmiştir.

Amasya Genelgesiyle İstanbul Hükümeti yok sayılmıştır. Genelgenin birinci paragrafında “Vataanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededır.İstanbul Hükümeti, üzerine aldığı sorumluluğun gereklerini yerine getirmemektedir.” Saptaması yapıldıktan sonra, “Miletin bağımsızlığını yine Milletın azim ve kararı kurtaracaktır.” Denilmiş ve İstanbul Hükümetinin temsil yetkisinin sona erdiği şu cümlelerle açıklanmıştır: “ „herhangi bir etki ve denetimden uzakta bir milli meclis kurulmalıdır.” 23 Temmuz 1919 da Erzurum Kongresi toplanmış, ardından 4-11 Eylül 1919 yılında Sivas Kongresi toplanarak Mustafa Kemal Paşa Başkanlığında Heyet-i Temsiliye'yi seçerek görevlendirmiştir. Heyeti Temsiliye Ankara'ya gelerek çalışmalarına başlamıştır.

Mustafa Kemal Son Osmanlı Meclisi Mebusan'ının İstanbul dışında toplanmasını istemesine karşın Meclis-i Mebusan İstanbulda toplanmış ve Misak-ı Milli(Ulusal Ant) kabul ettikten sonra 16 Mart 1920 de işgal kuvvetlerince basılarak yakalanan Mebuslar Malta'ya sürgüne gönderilmişler, kaçanlar Mustafa Kemal Paşa'nın toplantıya çağırdığı olağanüstü yetkilerle donatılmış Büyük Millet Meclisinde Milet vekili olarak görev almışlardır. Böylece Büyük Millet Meclisi Yeni seçilerek gelen Milletvekilleri ile son Osmanlı Meclisi Mebusan-ından Anadolu'ya geçen Milletvekillerinden oluşmuştur. Yeni Meclis başkanlığına Mustafa Kemal Paşa seçilmiştir ve Meclis hükümeti kurulmuştur.

(2)

Gazi Mustafa Kemal Paşa Halk Fırkasını 9 Eylül 1923 te yasal olarak kurmuştur. Ancak 1927 yılında toplanan Büyük Kongresi CHF.nın ikinci Büyük Kongresi olarak kabul edilmiştir.

Gazi Mustafa Kemal 1931 yılında toplanan 3. Büyük Kongresinin açış konuşmasında olayı şöyle açıklıyor:

“Arkadaşlar,

Birinci Genel Kongremiz bundan on iki yıl önce Sivas’ta bir okul dershanesinde yapılmıştı. Oraya gelen delegeler, türlü takipler altında birçok müşküllerle karşılaşmışlardı. Müzakerelerimiz dahili ve harici düşmanların süngü ve idam tehditleri içinde vuku buluyordu. Fakat Türk Milleti’nin hakiki his ve emellerini temsil ettiğine kani bulunan kongre heyeti milli vazifesini tamamlama lüzumunu her düşüncenin üstünde tuttu. Takip etmekte bulunduğumuz prensiplerin ilk esaslarını tespit etti. Ondan sonra da feragatle ve azimle o esaslar üzerinde yürüdü, muvaffak oldu. Milli ülküye tam iman ve onun icaplarına tereddütsüz girişmenin neticesi elbette muvaffakiyettir. Bugünkü Kongremizin işlerine başlarken Sivas Genel Kongresini anmaktan maksadım, onun, fırkamızca inkılabımızın tarihi bir hatırası saklı tutulmasında fayda gördüğüm dendir...”

CHF.22 Ekim 1927 tarihli Nizamnamesinde Partinin Üç Okunu duyurmuştur (ilan etmiştir). Bunlar : Cumhuriyetçilik, Halkçılık ve Laiklik.

CHF.nın 13-14 Mayıs 1931 tarihinde toplanan üçüncü Büyük Kongresinde kabul edilen parti programının ikinci kısmında “Cumhuriyet Halk Fırkasının ana vasıfları” Başlığı altında Cumhuriyet Halk Fırkasının ok sayısı altı olarak belirlenmiştir. Bunlar: Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik, Devrimcilik (İnkılapçılık) tır.

1931 programında Vatanın “...hiçbir kayıt ve şart altında ayrılık kabul etmez bir bütündür” vurgusu yapılmaktadır. “Millet : DİL, KÜLTÜR, ve ÜLKÜ BİRLİĞİ ile BİRBİRİNE BAĞLI VATANDAŞLARIN TEŞKİL ETTİĞİ BİR SİYASİ ve TOPLUMSAL TOPLULUKTUR. “

KİM CHP’Lİ DEĞİLDİR: Ulus Devlete karşı olanlar, Etnik , Dinsel ve hemşehrilik kimlikleriyle siyaset yapanlar, yada bunlara yordakçılık yapanlar CHP.li olamaz. Örneğin Seyit Rızacılık, Şeyh Saitçilik yapanlar, DEM Partiyle iş yapanlar, Açılım saçılım politikalarına alet olanlar. CHP.li olamazlar. SÜRECEK

Sonekleri “*kayıpsız söyleyiş, yazıma uyarlama*” işlemleri: görülmeyen yanlarıyla “ses-uyumu”

Ömer Demircan, (Prof Dr. e.), Yeniden *Türk Dil* dergisi 31 Ağustos 2025

Türkçe, kökler: “beş-duyu”sal ‘yansıma-ses’el, ‘tek-hece-taban’lıdır. Gerek türetmede gerekse sözel işlevlemede, Türkçetüretme, sözel ulam, işlev ayrımları yalnızca soneklerle belirtilir. Sözel birimlemede “çekim” gibi, kök ya da ek-içi anlam-bağımlı sesel değişim olmaz. Bugünkü: “su(w) , de-, ye-, // (ben, sen,) bu(n), şu(n), ?o(n), ya, ne” gibi, “ZÜ” açık heceli (: Z=ünsüz, Ü=ünlü) 8 dolayında kök dışında bütün Türkçe kök-tabanları *kapalı tek-hece*: ya “ZÜZZ” (: ses, söz, iş, gel-, git-, ?es-, ?ol-), ya da “ZÜZZ” (: sert, dürt-, yurt-, bert, ?ört-, ?ilk) sesel-biçimlidir. “Açık-hece”leme daha çok sonekleme işleminde bağlamsal olarak biçimlenir. Türkçede neredeyse bütün dizimsel ayrımlar, işlevleme soneklere yüklenmiştir.

Türkçe kökler, bugünkü “Yeni Türk ABC”indeki “29 harf”+ “harfsiz /ʔ/” (= kök-başında, /neş’e/’deki gibi ses-telleri ilavesletilen patlamalı “gırtlak-ünsüzü”) eklenerek 30 sesbirim (= anlam-ayırıcı sesel-birim) ile birimlenir. Başta bir ünlü ile yazılan her kök sözcük, yazılmamış bir (ötümsüz patlamalı /ʔ/ ünsüzü ile başlar: er = ?er, art = ?art-,ürk = ?ürk, üst = ?üst, ...¹

A. Birimleme- biçimleme işlemleri.

1. **Kök-tabanları.** Türkçe bütün kök-tabanlarının beş-duyusal “yansıma, tek-hece” birimler olduğu anlaşılıyor: *işitme*: “çak-” eylemi, *görme*: “göz” adı, *dokunma*: “sert” niteleyicisi, *tatma*: “bal” adı, *koklama*: “kok-” eylemi, ... gibi. Türkçe, kök-üstü tek-tabanlı sözlüksel birimlemede sonek kullanır; bütün dizimsel işlevleri sonek ile belirtir.² O açıdan Türkçe de, Çince gibi, kök-tabanları tek-heceli bir dil sayılır.³

a. **Kök-hece.** Türkçe kökler (“anlam-ayırıcı ses/harf” anlamında) 30 sesbirim ile: ZÜ, ZÜZ, ZÜZZ hece yapısında birimlenir. Batılı orientalistlerin Osmanlıca üzerine çalışmalarından etkileneler Türkçede tek ünlüden oluşan kök bulunduğunu ileri sürerler. Oysa tek-ünlü biçimli bir kök “bağımsız bir birim olarak sesletilemez. Türkçede anlamlı öyle bir tek kök yoktur. Sesletilebilir dilsel en küçük ses dizisi “ses-telleri kapantısı olarak çıkarılan patlamalı gırtlak ünsüzü /ʔ/ ile başlayan sesel /ʔi/ birimidir. Türkçede /ʔ/ ile başlayan çok sayıda kök bulunur (1). Ancak “*ekfil” diye, tek ünlüden oluşan bir kök yazımsal nedenlere bağlı anlamsız bir orientalist-türkolog uydurmasıdır.⁴

b. **Hece yapısı.** SÖZEL sesletimde, *her HECE bir ünsüz, ya da /ğ/ gibi bir ünsüzlükle başlamak zorundadır*. Ortada taşıyıcı bir ünlü bulunur. O nedenle, Türkçede heceleme gereği her bağımsız sonekli sözel birim, içinde her hece “dağ “da-ğın” gibi, bir ünsüzle başlar.⁵ Yoksa ek-biçimleri bozulup sözel-birim olağan anlamlama dışına çıkar. Türkçekök-tabanlı sözlüksel ya da sözel her birimin ikinci hecesinde sonekleme’ başlar.

2. **Sonek biçimlemede sesbirimler.** Ses-uyumu, sözel sesletim birimlerine eşit-süre tanımakla, hece-sürelilik-ritim” ile başlar. “Ses uyumu”, ortak iletişimsel sesletimi düzenleyen bir değil, çok sayıda işlemden oluşur: *sonekeme* olağan-hece biçimli ek-birimleme, biçimleme, hece-altı-biçimli ek-birimleme, gereken bağlamda koruma-sesi kullanımı, tek-ekin ayrı türden tabanlara eklenmesi (ev-e, dil-e) eşsesli, vurgu-ayrımli iki ayrı ek birimleme (-mâ: yaz-mâ, -mâ :yâz-mâ; duy-sâ, du-yâr-sâ, ...) *vurgulama, ritim, tonlama-ezgileme, dışlama-izleme* ... gibi işlemler içerir. Ses-uyumu, Türkçe bütün sesletim ilişkilerini, yazım uygulamalarını belirleyen bir düzenlemedir.

Yüklem işlevli bir kök-tabana 3 ile 15 arasında: “YER [-li-le-ş-tir-il-e-me-di-k-ler-im-iz-den-mi-dir-Æ_(sayı)-Æ_(kişi)]” gibi “sözlüksel+dizimsel-ek”ler katılır.” Sözel üretim: *birimsel biçimlemeyi, düzenlamamayı etkileyen*: “birleşme, örtüşme, sıkışma, dönüşme, dışlama” türü sesel değişimlere kapalıdır. Tek kök-tabanlı sözel birimlerin sesletimi soneklemeye uygulanan sesel işlemlerle düzenlenir.

a. **Ek-dışı sesbirimler.** Sonekler de köklerde kullanılan 30 sesbirim ile birimlenip biçimlenirse, bir yüklem tabanına katılabilen 3 ile 15 arasında soneki ardarda söylerken: “birleşme, örtüşme, karışma, kasılma, ayırım değişimleri, ...” türünden sesel bozulmalar önlenemez. O nedenle, ilkin, “iki ünlü sesbirim /o, ö/ ile /beş ünsüz sesbirim /f, h, j, ğ/ ile patlamalı gırtlak ünsüzü /ʔ/, toplam 7 sesbirim ek-biçimleme dışı bırakılır.

b. **Ek-birimleyen sesbirimler.** Eğer sonek birimlemede kök-lerdeki 30 sesbirim kullanılırsa, 8 ünlü /a, e, ı, i, o, ö, u, ü/ için dudakları *heceden-heceye* ya *düz, ya yuvarlak, dil-damak ilişkisini*

ağzın bir önünde bir ardında biçimlemek, ayrıca **8 patlamalı ünsüz** (+ /ʔ/) ard-arda ses-telleri ile **bir ötümlü, bir ötümsüz**, ya da tersine, birlikte söylemek olanaksızlaşır. O nedenle, ilk önce ünlülerde: “**ön-art**”, “**düz-yuvarlak**” **ünlü** ayrımları ile, patlamalı ünsüzlerde “**ötümlü-ötümsüz**” anlam-ayırıcılığı silinir. Anlam-değiştirmeyen doğru algılanır sesel etkileşim dışı ses, ya da biçim değişimi olamaz.

Böylece, eklerde yalnızca “**geniş-dar**” ünlü sesbirim ile anlam ayrımı kalırken, ötekiler silinir. Ünlü sesbirim sayısı **8**’den **2**’ye düşer: geniş ünlü: **A** (a,e), dar ünlü: **I** (ı,i,u,ü). **8 “patlamalı-ünsüz”** arasında ses-telleri ile “**ötümlü-ötümsüz**” ayrımı da düzlenince, **patlamalı-ünsüzler**, yanaştıkları önceki sese uyarak ya ötümlü, ya ötümsüz sesletilir. Köklerdeki, **patlamalı 8 ünsüz** sesbirim eklerde **4**’e düşer: **B** (p,b), **D** (d,t), **K** (g,k), **C** (c,ç). Türkçe yazımsal 9 sesbirim /harf /v, s, z, ş, m, n, l, r, y/ ile birlikte: kök-birimlemede kullanılan **30** sesbirim, böylece, ek-birimleme-biçimlemede **15** sesbirime düşürülür. “Türkçe Sözlük” taramalarımnda aykırı, Türkçe-kök tabanlı tek örnek çıkmamıştır.

c. Eklerin sesbirimsel yazımı: biçimsel sesbirimler büyük harf /**A,I, B,D,C,G**/, yazımsal-sesbirimler küçük-harf /**v, s, z, ş, m, n, l, r, y**/ ile yazılarak tek-yazımlı olur. Örneğin **16** biçimli “**görülen geçmiş zaman eki**” tek biçimle, vurgu da belirtilerek: “**-Dİ(y)**” biçiminde yazılır. Ayrıca içine alınan /y/ sesbirimi, bağlama göre eke katılıp anlamı etkilemeyen “**koruma-sesleri**”nden biridir. O ekin sesel bağlama göre (anlam ayırmayan) sesel, yazımsal üyeleri: /-di, -di, -du, -düy; -tu, -ti, -tu, -tü; -dıy, -diy, -duy, -düy; -tuy, -tiy, -tuy, -tüy/’dür.⁶ Onların yerin yalnızca yapay Osmanlıca’dan alıntı “***idi**” seçilebilir. Soneklemede eklerin birimsel bağlama uyan, ancak anlam değiştirmeyen sesel üyeleri seçilip sözel birime eklenir: **yaz-dî, bil-dî, görüş-tû, duy-düy(-dû), ...** Ötekiler bağlam dışı kalır.

Karşıtlığı, anlam ayırıcılığı silinen sesbirimler birer bağlamsal sesletime dönüşerek ilgili bağlamda ekin söylenişini belirtip yalnızca sesletimini üstlenir, ayrı bir anlam taşımaz. Örneğin vurgulu “**-sâ**” istek-eki: “**kaç-sa**”, “**gel-se**”, “**kaç-say-dı**”, “**gel-sey-di**” sesel bağlamlarına göre **4** ayrı sesel biçime girse de, birime değişmez tek anlam: “**istek/dilek**” anlamı katar. Amaç anlam değiştirmek değil, söyle-nişin kolaylaştırılmasıdır. Çoğul eki: “**-lâr**” (/lar, ler/) **2** biçime; geniş-zamanlı eylem-tabanlı yüklem eki: “**-ûr**” (= -ar, -er, -ır, -ir, -ur, -ür) **6** biçime (+ ekbaşı koruma-sesli /fiş-**k-ır**/ gibi biçimler); ad-tabanlı yüklem eki: “**-Dîr**” (/dır, -dir, -dur, -dür, -tır, -tir, -tur, -tür/) **8** biçime girer. Her ek, sesel bağlama uyan biçimiyle söylenip yazılır. Bağlamdışı öteki sesletimler ancak “yöresel, yabancı anadilli ağızlarında geçebilir.

3. Ek-dizimsel bağlama uyan sesletim biçimleme. Her tek kök tabanlı sözel birimlemede: “**her ek, yanaştığı önceki hecenin sesel ayrımlarına uyar**” kuralı, “**ses-uyumu**”nda tek kural olarak, birime giren ek sayısınınca yinelenir. Aşağıdaki (1) değişim örnekleri incelenirse, Türkçede dizgesel soyutlama ile, “**önceki heceye sesel uyum**”da tek kural uygulandığı anlaşılır. Eklere, sesel bağlam gerektirdiğinde katılan /y/ gibi bir **koruma-sesi** anlamı etkilemez, yalnızca heceleme düzenler. Ek biçimleri değişik sayılarda olur: (i) vurgulu “**-Dâ**” (-da, -de, -ta, -te, -day, -dey, -tay, -tey) **8** biçimli, vurgulu “**-Dî**” ise **16** biçimlidir. Çoğul eki “**-lâr**” **2** biçimli, vurgusuz olumsuzluk eki “**-mû**” (-ma, me, -mı, -mi, -mu, -mü) **6** biçimlidir. ...

(1)

Soneklerarası Ünlü ilişkileri-Ayrımlar®	UYUMSAL SONEKLEME: “anlam-ayırıcı geniş-dar”ünlü ayrımı korunarak önceki heceye uyum= 2: A (a, e), I (ı,i,u,ü)			
	Geniş: ön, düz	Geniş: ön, yuvarlak	Geniş: art, düz	Geniş: art, yuvarlak
Eş-ünlü	SEN-en-ler-den	SÖN-üş-ün-üz-ün	SAN-an-lar-da	SON-uc-u-nu-mu
Ayrı, ara-ünlü	SEN-er-di-ler-	SÖN-dü-ğün-den-se	SAN-ar-sm-ki	SON-un-da-ki-ler
“-yor” eki	SEN-i-yor-	SÖN-mü-yor-	SAN-ı-yor-lar-	SON-lu-yor-san-

	say-dı	say-dı	miş	ız
Ayrımlar ^{-®}	Dar: ön, düz	Dar: ön, yuvarlak	Dar: art, düz	Dar: art, yuvarlak
Eş-ünlü	SİN-iş-im-in-iz-in	SÜN-üş-ün-üz-ün	SIN-dır-mış-sın-ız	SUN-un-uz-un-mu
Ayrı, ara-ünlü	SİN-miş-ler-se	SÜN-müş-sey-miş	SIN-mış-lar-mıy-dı	SUN-uş-lar-ı-nız-la
“-yor” eki	SİN-mi-yor-lar-dı	SÜN-ü-yor-say-dı	SIN-mi-yor-lar-dı	SUN-mu-yor-san-ız

4. Ritim: uyumsal-düzeni sağlama. Türkçe sözel üretimde uyumu destekleyici ilk işlem “hece-sürelî ritim” uygulanmasıdır. Sesletimde her heceye eş-süre ayrılır. Ses uyumuna bağlı öteki işlemlere göre **Türkçe ritim**, ancak “hece-sürelî” olabilir: “sözel her hecenin söyleniş süresi aşağı yukarı eşit” sayılır. Ek sonuna bile “sönüş-ünsüzü” eklenmesine bakılırsa, ek-biçimlerinin bozulması titizce engellenir. Ek birimlemede hece-altı biçimlemeye de başvurulduğu için, başkaca bir ritim uygulanamaz. Köklerin tek-hece-tabanlı oluşu, görece konumları değişmez, sözcük-içi vurgulu hece seçilirken, vurgu ancak birime giren “**vurgulu -vurgusuz**” ek konumlarıyla belirlenir.

5. Tek-eki iki ayrı anlam/işlevle iki ayrı tür tabana koşma. Ek biçimlemede olağan dizimsel, işlevsel ayırım, 15 sesbirim kullanılarak yeterli sayıda ek biçimlenememiştir. Yeni ekler üretme amacıyla başvurulmuş işlemlerden birisi: bir ek-biçimi ile taban-türü ayırarak **iki ayrı işlev, anlam** koşulmasıdır. Örneğin: vurgulu “-(y)Ä” ek biçimi ile (i) ya “ad” türü sözcüklerden “eylem” türetilir: *diş> dişe-, toz> toza-, tür> türe-, dil> dile-...*, ya da (ii) “ad” türü sözel bir birim “*yararlanan /yön*” işleviyle yükleme bağlanabilir: *ev> “ev-e git-”, “yol> “yol-a çık-”*. “Ad” + konum: *yol-dâ; “sü-reklilik”* eklenmiş bir “*yansıma*”, bir eyleme dönüştürülebilir: *tıkır-dâ-, fokurda-, fındırda-, gümbür-de-, ...*. İki ayrı-türden-tabana koşulup ayrı anlam işlev koşan, ayrı-işlevli: en az **37** ek birimlenmiş.

6. Sözcük vurgusu. Türkçe kök-tabanları tek-hecelidir. İkinci hecede sonekleme başlar. Türetme eklerinin hemen hepsi vurgulu, dizimsel işlev eklerinin ise çoğunluğu vurgusuzdur. Bir yüklem tabanına koşulan en az 3 ekten 2’si vurgusuzdur. Vurgu ile ayrılan “**vurgulu**” – “**vurgusuz**” ekler eş seslidir. **Sözcüksel olsun dizimsel olsun, “tek-kök-tabanlı” Türkçe sözel-birim vurgusunu sonekleme belirler.**⁷

a. “**Vurgulu-sonek**” demek: *araya vurgusuz bir ek girmemişse, “birimson-konumda vurgulanmış” sonek demektir: kan-, kan-dır, kandır-dı, kandırdı-lar, kan-dır-dı-k-lar-ı-n-dan.*

b. “**Vurgusuz-sonek**” demek ise: *ekin kendisi vurgusuz olmakla kalmayıp, (i) “öge-vurgusunu ya kendinden önceki hecede durduran, ya da birim vurgusunu kendinden önceki vurgulu/vurgusuz heceye çeken ek” anlamını taşır: kan-mâ, kandır-mâ, kandıra-mâ, kandıra-mâ-dı, kandıra-mâ-dı-lar.* c. “**Vurgusuz-sonekleme**” yinelenen bir vurgulama işlemidir: *kandıra-mâ dı-lar-kl...*. O işlemlerde düzensiz birimlerin vurgulanışı soneklere bağlı olup oynaktır.

Sonek biçimlemede “**vurgulu-vurgusuz**” karşıtlığı ile “**sesel tek biçim**”den eşbiçimli, **ayrı işlevli, ayrı anlamlı, iki ek yaratma**” yoluna başvurulur. **75 dolayında vurgulu, yalın-ek** biçimlerinden en az üçte-biri (25)’inin vurgusuz ek-karşıtı bulunur: *eylemi adlaştıran* vurgulu “-mÄ” karşısında *yüklemi olumsuz yapan* vurgusuz “*-mÄ” (doğrusu “-mÜ”) gibi eşbiçimli, ek-işlevleri “*vurgu*” ile ayrılır: *yaz-mâ -Yâz-mâ!* Ötekilerin vurgulu karşıtı bir kök seçilmiştir: “*vër-*”: *ver-i* “-vër”. O nedenle **birimsel-yazımda ek-vurgunun belirtilmesi zorunludur. Yoksa, en az 30 ek, başkaeklerle karıştırılmış olur!**

“*Tanı-*” tabanına eklenen olumsuzluk eki “-mÜ” vurgu almayan bir ektir. Ardından “*vurgu-alan*” ek gelse de vurgulanmaz. Ancak bir birime iki-üç hece sonra, “-sÄ” koşul eki gibi, ikinci bir vurgusuz ek katılırsa, onun önünde ikinci bir vurgulu hece oluşur: *tanıştırıl-*

mādıđı-n-dan>tanıştırıl-mādıđı-n-dān-sā (söz etmedi). O bakımdan, vurgusuz ekler genellikle birim sonuna konumlanarak odağı belir-ler. **“Vurgulu”** bir ekten önce gelen **açık-heceli: -(z)Ü** gibi bir ek **bir sönüş ünsüzü ile kapatılır:“-Ü(Z)”** , **“... yaşlılar ev-i”-n]-dekal-dı-ğ-ı-n]-dan**. Bu işlem, biçimi koruma amaçlıdır.

B. Yeni ek gereksinimine uyum-düzeni

Türkçe bütün sözlüksel türetme, dizimsel işlevleme eklerine koşulduğundan, olağan işlemlerle biçim-lenen ekler hiçbir zaman yeterli olmaz. Önemli iki ek-biçimleme işleminden biri **“vurgulu-vurgusuz”** ayrımıyla *tek-biçimdeniki* ekbirimlenerek 35 ekin 70’çıkartılması (A:6), ötekisi ise **‘hecealtı biçim’**-li, gereken sesel bağlamda **“koruma sesi”** ile **“heceleme”** yeuvarlanarak **50** dolayında yeni ekbirim-lenip biçimlenmesidir.

1. Hece-altı biçimli ek üretimi. Ek birimlemede, **hece-altı“- Ü, -Z, ÜZ”** türübiçimler de kullanılır. O ek biçimlerine sesel-bağlamın belirlediği: *“sözel üretimde her hece bir ünsüzle başlar”*, *“hece ortasında bir ünlü bulunur”*, *“sonda olmayan odak-hece bir ünsüzle sönebilir, ... gibi nedenler-le gereken konuma uyan “koruma-sesi” hece-birimeeklenir.* *“Hece-başına, hece-sonuna bir ünsüz, hece-ortasına bir ünlü katılır, koruma-ünsüzlüen az: “-(Z)Ü(Z), -(Ü)Z, -(Z)ÜZ” biçimli, 25 ek, koruma-ünlüsü -(Ü)Z ile 25 ek, toplam 50 dolayında ek birimlenir.* Koruma ünlüleri ekleri heceleyip, dilin ritmine uydururarak doğru anlamamayı sağlar. Ünsüzler ise ekler arası birleşmeyi engeller.

Koruma-sesi ekleme, Türkçe soneklemede ek kimlikleri karışmaması için, *biçimleme-birimleme “heceleme-güdümlü”* bir işlemelemedir: **“Dilsel her hece bir ünsüzle başlar”** doğal kuralı uyarınca ünlü ile başlayan hece-altı biçimli eklerden **“-Ü”** ile **“-ÜZ”**, gerektiğinde ekbaşına değişmez birer ko-ruma ünsüzü alırlar: **-(Z)Ü** : *su-(y)a*, **-(Z)ÜZ** : *iki-(ş)er*, *“ada”+“-(y)Á”* > *ada-y-a/ “aday”>+ “-(-)Á”* > *aday-a*. **“Her hece ortasında bir ünlü bulunur”** kuralı uyarınca da ünsüz-den oluşan: **“-Z”** yapıli eklerden önce gerektiğinde eke bir ünlü katılır: **“(Ü)Z”**: *tanı-k / kaç-(ı)k, bür-ü- / bürü-m / bürü-n*. **Soneklemede hece-başı ya da hece sonunda birden çok ünsüz bulunamaz** kuralına göre, **-(Z)Ü, -ZÜ** yapıli soneklerin sonlarına gerekirse bir koruma-ünsüzü eklenir: **“(Z)Ü(Z): kapı [-(s)ı(n)]a, ulaş-tı [-ğ-ı-n]-da, ZÜ(Z): ulaş a-bil[-se-y]-di**. *Tek ünsüzden bir ek ortasına bir koruma ünlüsü* katılır: *“eylem”-den “sıfat” ya da “ad”*: *kır-t-k*, (yürü-k), *kaç-a-k*, *dile-k*, *“eylem”e “dönüşlülük”*: *dile-n*, *tak-ı n*, *çek-i-n*, *sil-i-n*, *ara-n*, ...

2. Ek-biçimini “koruyucu” sesler. *“Koruma-sesleri”*: ünlüler ile, uyumdan etkilenmeyen *“tını-lı, sızmalı”* ünsüzler arasından seçilir. Ancak, bir sonekle sözcükleşen anlamsız *“püs”* gibi yansıma heceler, **-ÜZ** biçimli eklerden önce sonlarına bir *“patlamalı”*, ya da sızmalı *“koruma-ünsüzü”* alırlar. Hece-altı ek-biçimi, gerektiğinde bağlama ve işleve-özel, seçimli: **/-I-, -A- /-n-, -m-, -y-, -r-, -l-, -s-, -ş-/** koruma sesleri + *“püs”* gibi anlamsız yansıma hecelere Türkçe sonek katılıp sözcükleştirmede kulla-nılan (*fış-k-ır-, ban-g-ır, şal-d-ır, şam-b-ır, ök-s-ür, hap-ş-ır*) **/k, g, d, b, s, ş/** koruma sesleri aracılı-ğıyla, **heceleme** işlemlerine, vurgulamaya uyarlanıp: **“(Z)Ü(Z), -(Z)ÜZ, -(Ü)Z, -ZÜ(Z)”** sesel-dizim-li yeni ekler biçimlenir: *“püs-k-ür-, tık-s-ır, şal-d-ır, şul-d-ur, şam-b-ır, şum-b-ur, hün-g-ür, hün-g-ür, ? kırç-ıl*.

“Koruma sesleri”nin işlevi, heceleme düzenleyerek ek-biçimlerinin karışmasını, dolayısıyla anlamlamanın bozulmasını önlemektir. Yansıma hecelere katılan *“/tik/-s-ın”*deki **/s/** gibi sesler, hecelemeyle bağlı *“koruma”* işlevine koşulu. İletiyi, hece-altı çekirdek öge taşısa da koruma sesine yüklenen işlevsel ayrımlar da olabilir: **/s/**’nin *tamlama ekine*, **/y/**’nin *nesnel eke*, **/ş/**’nin *üleştirilmeye*, **/n/**’nin *ekson korumaya*, ayrılması gibi. **“*(n)DÂ, *(n)DÂN, “*(y)İÄ, “*(y)sÄ”** gibi eklerle bağlan-dığı sanılan **/n, y/** sesleri gerçekte önceki ek biçimini korur **“(n)]-DÂ-n, -(n)]-DÂN, “-(y)]-İÄ, -(y)]-sÄ”**: *yaz-dı-ğ-ı-n]-da, gel-me-s-i-y]-le*. O nedenle o bağlamlarda **/y, n/** birer **“ekson koruma-sesi”**dir.

Arada kalan açık-heceli “**vurgulu-ek**” sonlarına, “*vurgu sönüşünü sağlayıcı bir koruma-sesi*” ek-lenir: Açık-heceli, olağan biçimli ekler de odak-vurgu sönüşü için ‘**koruma-sesi**’ ekleme gereği doğabilir: “-DÀ”> /-da-y/, “-Dİ”> /-di-y/: son-day-dı, al-dıy-dı. “O gün babam eve olduca geç gel-di-y]-dī.” Öyle yazılı bağlamlarda, **koruma sesi/y/** sonraki vurgusuz ekinbir parçası sanılmış, Orienta-list Türkoloji bölümlerinde işlevsel birimler, Batı dillerindeki işlevsel sözcüklerle eşlenerek, ardıl soneklere (...di-y]-di> (...di idi) bir kök-taban gibi aktarılmış (/y/ > /i-/), ek yerine geçen bir kök birim-lenmiş: “i-di” = **was** (be-), “ise” = **if**, “iken” = **while**, ... Öyle koruma-sesleri yazımsal bir taban olmuş, ardından sözlü kullanıma katılmış: “Bize sık-sık uğrar *idi”. Oysa koruma-sesleri, **vurgu, ton** bitişlerini de belirleyen “ses-uyumsal gerekçe”nin bir parçası sayılır.

Hece-altı ek-biçimlemeye bakarak tek sestten oluşan eklerden sözedilir. Oysa , öyle ek biçimleri “koruma-seslidir: ya “-(Z)Ü” = *tamlama eki* “-(s)İ” (*yaz gün-ü, ev vergi-si*) ya da eylemden sıfat türeten “-(Ü)G” (*kır-ık, tanı-k*). Dizgesel işlemleri tanımadan, sözcükle birlikte aktarılıp aktarılmadığını kesin belirlemeden tek ünlüden oluşan eklerin yabancı bir dilden alındığı, bir sözcük oldukları ileri sürülemez. Alandışı, çevirisel, tutarsız yorumlar, orientlist güdümlü izlenimi verir.

¹Eylem A. aç- (ʔaç), aç-, ak-, al-, an-, as-, aş- at-, ay-, az-, E. eğ-, ek-, //em, er-, es-, eş-, et-, ez-, İ. iç-, in-, // it-, O. ol-, on-, ov-, oy-, Ö. öl-, öp-, ör-, öt-, öv-, U. uç- um-, //uy-, Ü. üş-, üt-, üz-, // Ad Ad, ağ, af, al, an, ar, aş, at, av, //ay, el, en, // er, eş, et, ev, ey, iç, iğ, in, im ip, //is, it, iz, oh, ot, ok, oy, öç, öd, öf, //öz, uç, un, ur, us, ün, üs, // Niteleyici Aç, ak, al, az, er, ek, on, ön, öz uç, uz, üç, ..., art- (ʔart), ürk-, ölç-, ört-, ürk-, and, ant, ark, erk, ırk, ırz, alt, ark, art, ast, üst. ... .

²Türkçede: “bağır-, belir-, böğür-, çağır-, çevir-, devir-, getir-, götür-, göğür-, kıvrır-, köpür-, kudur-, seğir-, sömür-, yoğur-, becer-, göver-, parla-, bekle-, bele-, //bes-i, bet-i, beze, boya, buğu, bura, caka, cura, çaba, ça-kı, çalı, çıma, çapa, çe-ne, cüce, dişi, doğ(r)u, doru, gebe, gece, geri, mavi, kara, koca, ... “ türü birimlerle İmer, (1976)’da “türemiş-kök” demiş. Ne var ki, “dilsel-anlamlı bir taban işleme girmediği için” ortada bir *türetme* yok, “sözlüksel, ilk-anlam koşma” vardır. Taban hece /çap/ dilsel anlamlı taban olmadığı için /çapa/ “türemiş-kök” sayılamaz. İkinci yorua göre ona, olsa olsa ancak “(türetme-) ekli kök” denebilir. İlk köklere anlam koşma, başkangıçta iki heceli ilk-anlamlı /süpür/ içindeki /süp/ türü yansıma heceleri de içeriyor olabilir.

³O yanıla Türkçe Çince’ye benzerse de her kök-tabana Çince dört ayrı sözlüksel ton ile dört ayrı anlam koşar. K.L.Pike: 1948: *Tone Languages*, Ann Arbor. Demircan, TDK, 1977: 18, 1996 Der y.: 132. Kullandığım bilgi-leri ilk kez Pike’ (1948)’de okudum. Daha sonra, Çince gibi “tek-heceye *kayan-ton*” değil de “iki-heceye-basamak-ton” uygulayan Afrika-Nijerya’da **İgbo**’ca ile Orta Amerika’da **Mazateco** dilleri üzerine metinler okudum.

⁴Osmanlı kâtip, ya da Batılı Orientalist de “... *Diyanèt-dî*”, “... *Vahid’üddin-dî*”, ... biçiminde vurgusuz “-dî” ekine “öyküsel zaman” yerine “gerçek zaman” işlevi yükleyse bile Osmanlıca konuşma ya da metin doğru anlaşılamaz. “... *Diyanètidi*”, “... *Vahid’üddinidi*” biçimlerini kullanmak zorunda kalmıştır. Demek ki, “ekfil” bir Osmanlıca uydurma birim. Osmanlı kâtipin: “Üsküdar’a gideriken, ...” şarkısına bile sızmış! Vurgusuz (-dî, -miş, sê -kên) ekleri, /ʔidi, ʔimiş, ʔise, ʔiken, .../ gibi birimlerle değiştirilmiş. “Sözlü-dil” açısından o /ʔi-/ birimine “ekfil” dense bile: “Evden çıkmışidi”, “... onu kovalar idi” içindeki dil-dışı “idi” birimi gibi: önceleri ya Orientalist Batılı ağızında, ya Osmanlı kâtipçe’de kullanılmış; yazı dilinde örneğin İngilizce: “was” = **idi**, “have been” = **imiş**, “if” = **isē**, ...” gibi eşlenerek ayrı birer sözcük gibi yazılmış.

⁵“Dağ” içindeki /ğ/, kökson konumda önceki ünlüye “süre” olarak katılırken, /da-ğın/ içinde: “her hece bir ünsüz ya da ünsüzlükle başlar” kuralına göre, *hecebaşı ünsüzlükişlevini* üstlenir. Demircan, Ö. : (1996, 2012): *Türkçenin Sesdizimi*, Der y. s. 48. Demircan, Ö. : (2014 “*Türkçe sesletimde ‘k-Ø’ yoktur, bir ‘k#>ğ’ işlemi vardır.*” Çağdaş Türk Dili, Mayıs-2014, 147-152.

⁶Demircan,Ö.: “Eş-biçimli: biri ‘vurgulu’, ötekisi ‘vurgusuz’ Türkçe ekler” *Yeniden TDD.*, 20 Temmuz, 2025.

⁷Nash (1973: s137)’ye göre, sözcük vurgularını eş zaman aralıklarıyla yineler (*Word-stress-timed*). Odak-ardı öge vurgularının en alt düzeye düşmesine, dizimsel eklerden çüğünün vurgusuz olmalarına bakılırsa, Nash kuralı düz anlamalı sözel üretimde geçerli olamaz.

ATATÜRK DEVRİM MODELİ

M. OKAN BABA

Mustafa Kemal 23. Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisini açılışında uzun bir konuşma yapar. Özellikle iki noktaya dikkat çeker. "gerek evrensel hukuk kavramlarını. Gerek tarihdeki örneklerine benzer gerek zamanımızdaki aynı

Kötü koşullar içinde yıkılmaya başlamış olan ulusların ortaya çıkardığı etkiler e önlemlere göre memleketi memleketi çöküşten ver parçalanmaktan kurtarmak için derhal ulusal güçleri milliyet esasına dayalı bir örgüt birleştirmekten başka çözüm yolu yoktur. Bunun şekli ne olmak lazım gelir? Bütün sorun buradadır" Mustafa Kemal konuşmasının "Çalışarak bu yolla düzeltmeye taraftarız." diyor. Fakat sorunları çözmek için savaştan başka yol olmadığını bildiriyor

Bu çalışmalar ulusun Atatürk'ün önderliğinde bir sıraya ve duruma göre ortaya çıkmıştır. Mustafa Kemal daha önceki devrimlerden etkilenmiştir. Ancak onlardan önemli ayrımlı olarak yalnız monarşileri yıktılar. Fakat Atatürk önce vatanı kurtardı öteyandan devrimleri yaptı. Uzun konuşmasında "Şimdiye kadarki geçirdiğimiz bunalımları, felaketleri kah Avrupayı taklit etmekte kah devletin yönetenlerin kişisel görüş açılarına göre düzenlemeye çalışmak kah Kanuni Esasiyi bile şahsi istisnalarla yenilemek gibi pek acı sonuçları görünce k sonuçları öngörüsüzlükten ortaya çıkan genel iyileşmeye yardımcı olduğunu

Düşünerek şu zor ve bunalımlı devri tarihi yetersiz kaldığından çözümü savaşarak ve çalışarak düzeltme tarafındayız." Diyor. Atatürk'ün gelime yöntemleri kendine özgü ulusal bir yöntemdir.

1- Modelin Amaçları

Her sistemin kendine özgü amaçları vardır Atatürk devriminin kendine özgü amaçları vardır. Çağdaşlaşmak ve kalkınmaktır

a- Çağdaşlaşmak,

Bağımsızlıklarına yeni kavuşmuş ülkelerdeki ekonomik siyasal , toplumsal değişimler çağdaşlaşmanın bir belirtisidir. Çağdaşlaşma, kaynakları akılcı bir biçimde kullanarak çağdaş bir toplum kurmayı amaçlar. Bu uygarlık seviyesinin başka ülkelerin yaptıklarından esinlenip toplumu değiştirmek. Bu bütün dünyada yaygındır. Atatürk "Uygarlı bir fırtına gibi esen itişine karşı koymak boşunadır. Değişmeyen ortaçağ karanlığına düşer ve davranışlarını koruyan toplumlar ölüme veya tutsak olmayamahkumdur." diyor. Çağdaşlaşma olgusunun dayandığı temel

anlayış akılcılık ve bilimsel denetleme olarak düşünölmelidir. Çağdaşlaşma dünya ekinin yaygınlaşması olarak göröle bilir. Çağdaşlaşma hem devleti ve hem de toplumun Güçlü dinamikleri olması gerekir. Çağdaşlaşma toplumsal psikolojisi ile siyasideğişmedir. Çağdaşlaşma ekonomik, siyasal, toplumsal ve psikolojik değışmeler Bir bütönlük halinde olursa değışmeler tamamlanırsa çağdaş bir toplum olabilir. Bu değışmeler içinde "hükümetin" çok önemli işlevi vardır. Ülkede siyasal kurumlar yarata bilmeli ve düzen kurmalıdır. Toplumdan gelen istekleri karşılayacak kadar esnek , istekleri yerine getirebilecek güçte olmalıdır.

Atatürk Devrimi her alanda toplumun çağdaşlaşmasını engelleyen geleneksel güçlere ve güç odaklarıyla savaşıarak, engelleri ortadan kaldırmak ya da aza indirmek zorunda kalınmıştır. Bu yaşamsal bir zorunluluktur "Türk devrim geleneksel bir yaşamı prensibi olunca onakarşı güçlerin etikliğini azanidirmek, yasal bir zorunluluk sayılacaktır" Atatürk Devrimi bu toplumun önemli ölçüde değıştirmeyi başlaştırmıştır. Bu konuda çok az sayıda insana kıyılmıştır.

-b-Kalkınmak

çağdaşlaşmanın içinde yer alan kalkınma kısa süreli gelişmeler, ulusal artışlardan daha çok uzun dönemler için kullanılır. Ulusal verim ve üretim, gelir (ulusal hasıla) ve kazancın artmasını ve bu gelirin orantılı dağıtılması toplumun bireylerini bolluk ve mutluluk içinde yaşamlarına yansımalarıdır. Atatürk Devrim modelinde bu yöntem devletçilik ilkesi doğrultusunda 1930'da uygulama alanına koyulmuştur. Kalkınmada devletin girişimci, sanayici, işletmecisi olmakla görevlidir.

2-Modelin Sorunsal Aşamaları

Modelin kendine özgü bazı sorunları vardır. Ulusal bağımsızlık çağdaşlaşma, devrim eylemleri kendişiğinden ortaya çıkmaz. Onu ateşleyen olması gerekir. Halk kitleleri isyanı eğıirdeğı görölmüştür. Ancak bu tür eylemler yönlendirici olmadığı zaman isen engerçekleşmemiştir. Devrim için bir kuruluşu yönlendirecek bir lider ve ona inanan bir kadrosu olması gerekir. Bu kadro kurtuluş ve devrimleri yönetecektir. Bu eylemler halka dayalı olacaktır. Sömürülen halkı sömüren güce karşı savaş yönlendirmek kolaydır. Ancak önemli olan kurtuluştan sonra geri kalmış toplumun sorunlarını çözmek zor bir sorundur. Bunun temel nedeni kurtulan toplumun geleneksel oluşu ve ulus bilincine ulaşamamış olmasıdır. Önemli bu sorunları toplumun bir siyasal topluma dönüştürmemiş olmasıdır. Ayrıca toplumun kendi içinden parçalıdır. Aşiret dinsel gruplar, budunsal kökenli gruplar, çeşitli diller vardır. Bunları birleştirmek bütöndürümüne getirmek güçtür. Bunu sağlayacak bir güce, yasal bir

“otorite”ye gereksinim vardır. Bu “Hükümet”tir.Hükümetin otorite olabilmesi için aldığı kararları uygulamayı bilmesi gerekir.

Atatürk Devrim Modeli bir yönetim biçimidir ve onunda uygulama yöntemi vardır.Atatürkün ideolojisi ilkeleri olan cumhuriyetçilik, ulusalcılık,halkçılıkdevletçilik olarak saptanmıştır.Model bir süreç içinde oluşmuştur..Atatürk devrimi bir bağımsızlaşma bir çağdaşlama örneğidir. Bu devrim de “birlik”,“otorite” ,”eşitlik” sorunlarıyla karşılaşmış ve ilk iki aşamayı başarı ile aşmıştır.Eşitlik sorununu çözmeye çalışmıştır.

a-Birlik sağlamak

Mondros ateşkesi ile İstanbul ve Anadolu ve Osmanlı toprakları işgal edilmişti.Düşmana karşı toplum başsız kalmıştı.Topraklarını korumak için çeşitli bölgelerde yerel örgütler kurulmuştu. Fakat bunlardağınık bir biçimdeydi. Azınlıklarsa ortamdan yararlanarak bir takım kışkırtmalar başlamıştı. Yunanlılar İngiltere’nin isteği üzerine İzmir’e çıktılar. Mustafa Kemal Ordu Müfettişi olarak 19.Mayıs 1919’da Samsun’a çıktı.Anadolulu durum için İstanbul’a bir rapor gönderdi.Bunun üzerine görevinden azledildi.Fakat bu sırada Samsun’da Refet Paşayı Samsun mutasarrıflığına atadı.Fakat Samsun’da fazla kalmadan Havza’ya geldi.Orada bulunan halk önderlerinden bir komite kurdu.Sonra Amasya’ya geldi.Oradan bazı komutanlarla görüşüp Amasya genelgesini 22. Haziran 1919’da yayınladı.Bu belgeyi Komutanlara da imzalattı.Buradan bütün ordu Komutanlarıyla ilişki kurdu. Bulundukları bölgelerdeki örgütleri birleştirmesini istedi.Amasya genelgesi ile büyük bir adım atmıştı.Bu genelge “birliği “sağama”otoriteyi” oluşturmada önemli yeri vardır.

Mustafa Kemal Amasya Genelgesiyle dış düşmanlara Anadolu’yu paylaşmak isteyen işgalcilere ,padişaha karşı içerdeneler yapılacağını onlara anlatır. Uluslar arasındaki ilişkilerde Türk ulusunun Anadolu eylemini bu eyleminde gelen uygulayıcılarını yönetçilerini devreye sokar. Bu aşamada Anadolu’da eylemin henüz bir örgütü yoktur.Tek bir Mustafa Kemal vardır.Ancak Mustafa Kemal Çanakkale savaşında bir kahraman olarak tanınmıştır.Bu durumun önemli bir etkisi olmuştur.Ordu komutanları durumu kavrayıp Anadolu eylemi içinde yer almışlardır.Mustafa Kemal’in her adımında her davranışında sözü edilmeyen bir yeni düzene yöneliktir.

Mustafa Kemal Amasya genelgesinde belirttiği Erzurum Kongresine gitmek için yola çıkar.Erzurum’a geldiği zaman İstanbul’a çağırırlar.Fakat o bunu kabul etmez

Görevinden azledilir. Fakat rütbe ve kıyafetlerini çıkarmamıştır. Fakat kongreye Resmi kıyafatle girmesi uygun görülmediğinden sivil kıyafetle kongreye katılmış, Kongre onu Şark VilayetlerNüdafaa-i Milli Cemiyetine başkan seçmiştir. Böylece Kongre Mustafa Kemale güç kazdırmıştır.Sonra Temsilciler seçilmiştir. Temsilciler Kurulunun da başkanı olmuştur. İstanbul Hükümeti XV. Kolordu komutanı Kazım Karabekire Mustafa Kemali Tutuklama emri vermiştir:Kazım Karabekir İstanbul'uuyarmıştır. Mustafa Kemal'in emrine girmiştir.Burada Şark Vilayetleri CemiyetiÖnemli kararlar almıştır. Mustafa Kemal Sivas Kongresinde Bu kararlar Mustafa KemalAnadolu ve Trakya'yı kapsayacak biçimde geliştirir.Sivaskongesinde Erzurum Kongresinde seçilentsilcilerle çeşitli illerden gelen kişilerden oluşanYeni bir Temsilciler Kurulu oluşturur.BuradaAnadoludaki halkları ayırmadan kardeş olduklarını açıklar.Böylece Ermenileri toprakistemesiniçalışıpönler. Ulusal bütünlüğü ve ulusun bağımsızlığın sağlanmasını gibi konularda çalışması ve misakı Millinin egemenolmsı ,temel ilke olarak benimsenmesini ister.Böylecehem ülke bütünlüğüünü hem ulusal bağların"birlik"çağrısınıda bulunmuş hemde ulusal güçkurmakı buyurum Kavramlarıyla tüm ulusun kavramlarıyla "Otorite" ve birlik yaratmak istemiştir. Hareketi İstanbul Hükümetin karşı yeni bir "Yürütme organı"hareketinin amacı Otorite kurmaktır. Aslında bu çalışmalarda halifelğin ve saltanat'ın yerine Halka dayalı başka bir otorite kurmaktır. Anadoludaki Müdafa-i Hukuk Cemiyeti Temsilciler Kurulu ve Mustafa Kemal'dir. İstanbul'da Damat Ferit'tir. Ulusal hareketin önderi Mustafa Kemal bazı Temsiciler Kurulu üyelerinden ve Komutanların benimsemelerine karşın otoritenin gücü birtakım gelişlerde bulunmaktadır. Bu girişimlerin hedefi Damat Ferit'i hükümetten uzaklaştırmaktır. Padişah aracısız görüşmek istemektedir. Fakat Mustafa Kemal'in İstanbul tarafından istekleri yerine getirilmediği için Mustafa Kemal İstanbulla bağlatıyı kesmiştir. Bu tehlikeli bir adımdır. Bazı görevliler dışında karar ülke çapında uygulanmıştır. Böylece halkSivas eyleminin önderi Mustafa Kemalyönelmiştir. Mustafa Kemal Sivasta bulunduğu dönemde Telgraf başında eskiden çalıştığı arkadaşları, İstanbul'da aracı olan arkadaşlarını Kurtuluş savaşına ikna etmeye çalışmıştır. Bir yandanprotestolar için metin yazmıştır. Böylece Kurtuluş eyleminin Anazdolu'yayaymıştır.Bu çalışmalar sonunda Damat Ferit kabinesi düşmüştür. Bu yeni eylemÖnemli bir başarı olarak görülebilir.Bundan sonra Müdafa-i Hukuk Cemiyetikamuoyunu temsil eder.

Damat Feritten sonra Ali Rıza Paşa hükümetiAmadoludaki Temsilciler Kurulu ile iletişim kurmuştur. Ülkenin sorunlarını çözmek için çalışmaya başladılar. Ayrıca

Amasya Görüşmesinden sonra seçimleri yaparak bir an önce toplanması padişahın ve hükümetin benimsemesi isteniyordu. Yapılan seçimlerde bu Meclise Müdafaa-i Hukuk temsilcisi seçilmesi sağlandı. Mustafa Kemal Ankara'da İstanbula gidecek Mebuslarla görüştü. Misak-i Milli belgesini hazırladı. Belgenin İstanbul meclisinde okunmasını sağladı. BU metinde "Türklerin oturduğu toprakların her durumda bırakılmayacağını, Manda yönetiminin kabul edilmeyeceğini, yurdun bütünlüğü sağlanması gibi ifadeler yer alıyordu. Rumeli ve Anadolu müdfaa-i hukuk cemiyetini yasal bir kuruluş olarak İstanbul hükümetinin tanımasını yeni meclisin Anadolu'da toplanmasını görüştü. Fakat İstanbul Hükümeti söz verdiği halde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubunu oluşturmadılar. Ancak Misak-ı Milli kabul edildi. Bütün bunları Anadolu hareketinin kamu oyunu yansıtan ve yönlendiren Mustafa Kemal'di. Mustafa Kemal birliği sağlamaya çalışırken 16 Mart 1920'de İstanbul düşmanlar tarafından işgal edilir. Meclis dağıtılır. Ve Damat Ferit'in Başbakanlığa getirmesine yol açmıştır. Bu hükümet Anadolu'daki otoriteyi sarsmak ve zayıflatmak için Büyük çaba göstermiştir. Ayrıca Mustafa Kemal ve Arkadaşlarını idama Mahkum etmiştir. Amaç otoriteyi sarsmaktır. Mustafa Kemal İstanbul'un Fetvasına Karşı Anadolu'daki 153 müftünün ortak bir bildiri çıkmıştır. Böylece "birlik" sağlanmıştır.

b- Otorite kurmak

Her bağımsızlık eyleminde ulusal birliği sağlamak için önce otoriteyi kurmaktır.

Tüm toplumun benimsediği yasal saydığı bir otorite yoksa bağımsız çağdaş düşüncüyü yaratmak zordur. Eğer toplum otoriteyi inandığı, yasal saydığı Otoriteyi kurmak güçtür. Kurtuluş savaşında bu otoriteyi kurmak Zordu. Çünkü devletin başındakiler işgal altında idi. Saltanat ve halifelik Devletin tek dayanağıydı. Yasal bir organ olarak toplum ve devletin organları Ona bağlıydı. Halk bunları tek otorite olarak görüyordu. Bunun dışında toplum Başka otorite bilmiyordu. Kurulacak yeni bir devlet düşünülmüyordu. Asker ve halk savaşta yorgun düşmüştü. Sultana bağlı ve onu korumayı düşünüyordu. Bu görüş çok yaygındı. Halkın çoğunluğu Müslüman olduğu için saltanat ve halifeye bağlıydı. Bütün bu engelleri Atatürk Devrimi aşması gerekiyordu. Bu nedenle "otorite"yi yaratmak gerekiyordu. Mustafa Kemal'in bu engelleri aşması gerekiyordu. Çünkü geleneksel bir otoritenin yanında yeni bir otorite yaratmak, Onu güçlendirmek onu bir otorite durumuna getirmek oldukça zordu. Bu nedenle Mustafa Kemal başlangıçta savaş sırasında saltanatı ve halifelikten ayırdı. Saltanatı kaldırdı. Savaş sırasında saltanatı kaldıracağını vurguladı. Henüz başka otorite yoktu.

Her yeniliğin çağdaşmanınaşması gereken enlerbulunur.Birlik, otorTe ve eşitlik gibi konularıgeçerlidir.Mustafa Kemal Türk toplumunun yapısı,koşulariçin birlik ve otoriteyibeber çözmek için bazan biriniBazanötekine ağırlık vererekbuaşamalardan geçmeyiöngörmüşböylesinebir uygulamaya girişmiştir.Kurtuluş savaşınınutukusu ile sona erdirecek olduğu gibi birlik ve otoriteyi sorunlarındaki çözümünde en büyük desteğiordudanalmıştır.Orduetkisinin yanındadüşmanın karşısında , padişahın isteği ileSevre Antlaşmasını imzalaması yurdun paylaşılmasına izin vermsi otoritesi kırıldı.BuMustafa Kemalın otorite kurmasını kolaylaştırdı.

Ulusal bağımsızlık eylemi Atatürk Devriminin otorite kurması, devrim sürrcinde otoriteyi yeni bir sistem ve yöneti biçimi ve bunungerektirdiği çağdaş anlamdaBir siyasal yapı, siyasal kurumları konusunda Atatürk devrmini modelinin öngördüğü siyasal yapı kurumlaşması Batının siyasal yapısıdır. Laik bir Cumhuriyetçi, demokratik , özgürlükçü bir düzen kurmayı aşamazlar. Otorite bu genel çerçeve içinde yer alır.Her devrim bir otorite kurucusu vardır.BuDevrimiOtorite kurucusu Mustafa Kemaldir.Kurtuluş savaşı başlamadan 19Mayıs 1919Mustafa Kemalın Samsunaçlıkıyla başlar.

Mustafa Kemal Karadeniz ve Anadoluda düşmana karşı gelen Türk halkını direniş Türklerin azınlıklaea baskı yaptığını sarayabildirir.Saray durumu anlama için Mustafa Kemali Ordu Müfettişi olarak geniş yetkilerle Anadouyagönderdi.Mustafa Kemalın bu görevi Erzurum kongresine kadarsürdü.Ezurumdaki Şark VilayetlerMüüdafaa-i Hukuk Cemiyeti 'nin kongresine

Katılmak için Amasya'ya gelir. BuradaAmasyasa Genelgesini yayınlar.Bu genelgeyi yayınladıktan sonra tanıdığı asker komutanlarla bağlatı kurarHer devrim ,her bağımsızlık eyleminin inancını yaratmak bunu bütün toplumabenimsetmek kurtuluş amacı için toplumu birliğe çağırır. Bu birlik içinEylemi yürütecekörgütlü ,oteriteyi kurma çalışmaları yapar.Böylece yaygın birÖrgütle etkin bir otorite denetimi altına alınarak,kurtuluş için yönlendirdiğiölçüde başarılı olabilirdi.

Mustafa Kemal geri kalmışlıktan kurtulmak için bağımsızlaşma, çağdaşlaşma gibi konularda daha önce sorunları görmüştü. Yeni bir otorite kurmyı yeni bir örgütlenmeyi toplumu denetim altına almay benimsemişti. Ordudançekilmiş, sultanın ve halifenin hışmına uğramıştı. Bir general yeniden güç kazanması, kongreler toplaması, temsilciler kurulu kurması ve başkanı olarakortaya çıkması.

Ulusa dayalı bir örgüt kurması Şark Vilayetleri Mudafa-i Hukuk Cemiyetini "Anadolu ve Rumeli Müdfaa-i Hukuk Cemiyeti" ile yeni otoite kurmaya yönelmesi kolay olmamıştır. Bu aşamada Anadolu'da İstanbul'a karşı bir hükümet başkanı yoktur. Ancak ulus temsilcilerinin oluşturduğu temsilciler meclisi vardır. Bu meclisin başkanı Mustafa Kemal'dir. Bugörüleyen devlet başkanıydı. Bu aşamada Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk siyasal açıdan yaygın ve siyasal Nitelikli örgüte dönmüştü. Bu örgütün çıkardığı yönergelerden başka bir dayanağı yoktu. Ancak Temsilciler Meclisi onaylamıştı. Oluşan yeni otoritenin Simgesi durumundaki önder, bağımsızlık amacıyla kendine toplum yapısını, Özelliklerini koşullarını bu koşullarda alınacak kararları girişilmesi işlerin yapılabilmesini sınırlamaktadır. Kongrelerden sonra alınan en önemli adım Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılmasıdır. 1921 Anayasasının Çıkarılmasıdır. Bu temsilciler Meclisinin bir uzantısıdır.

23 .Nisan 1923'de Türkiye Büyük Millet Meclisi açılması hükümetin kurulması, Saltanatın kal dırılmasına karşı Türkiye'de iki hükümet vardı. Anayasanın kabulünden sonra bütün otorite Mecliste toplandı. Ankara Meclisi ve Hükümeti Çağdaş anlamda siyasal kurumlaşması en büyük adımdır. Mustafa Kemal'in bir önegesinin kabulü üzerine hükümet kurulmuştu. Bu Önergede Türkiye Büyük Millet Meclisinin üstünde bir güç olmadığını bu Meclisin yasa ve yürütme yetkisinin kendinde toplandığını özellikle belirtmiştir. Hükümet işleri Meclisin vekil olarak görevlen direcek bir kurul bakacak bu kurulun başkanlığını da Mustafa Kemal yapacaktı. Böylece bağımsızlık eylemi siyasal "otoriteyi" yaratmış bu otoritenin üstünde Bir güç tanımadığını Mustafa Kemal vurgulamıştı. Bu Misak-ı Milli'nin mecliste benimsenmesidir. Meclis otoritesi yanında bir hükümet otoritesi kurmuştur 1921 Anayasası otoriteyi yasallaştırmıştır. Anayasanın yapılması ile saltanat kaldırılmış 23 Mart 1924 halifelik de kaldırılmıştır. 24 Temmuz 1923 Lozan Barış Antlaşmasının imzalanması bu antlaşma ile ulusal düzeyde hukuk açısından bağımsız Yeni Türk Devletinin tanınması, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edilişi ile Cumhuriyet Ulusalaşmaya, yeni siyasi yapının kurumlarının gerçekleşmeye ve toplumdaki dinamik odaklarını değiştirmeye Yönelmiştir.

c- Eşitlik sağlamak

Bir siyasal sistemin, devrimin bağımsızlaşma, çağdaşlaşma sürecinin sağlıklı yürütebilmesi, duraksamaması için ya da karşı devrimin sona erdirilmesi, o devrimin ekonomik büyümeyi, gelişmeyi sağlamasına bu büyüme içinde elde edilen

ulusal gelirin (gayri safi milli hasıla) adaletli biçimde kişiler arasında paylaşılmasına toplumun ve halkın mutlu ,göneçli ve özgür kılınmasına bağlıdır.Kuşkusuz bu sorunçağdaşlaşmanın “Eşitlik” aşaması uzun süreli bir çalımayı gerektirir. Toplum ve ülke kaynakları, ekonomik büyüme için harekete geçmeye zorunlu kılar Bu yönü ile sömürge durumundan bağımsızlığa geçen geri kalmışlıktan kurtulmak isteyen tüm toplumların en büyük sorunu eşitliği sağlamaktır.

Eşitliği sağlamak için herşeyden önce bir ulusal topluma, sınırları belirmişdevlete , ulusal birlikve bütünlüğe,bu bütünlük için de güçlü bir otoriteye, siyasal kurumlaşmaya gereksinim vardır. Bunlarsağlandıkça ekonomik büyümeye yönelerek gerçekleştirmelidir.

Geri kalmışlıktan kurtulmak, çağdaşlaşmak isteyen toplumların aşılması

Bu olan eşitlik konusunda Atatür Devrim Modelinde başlangıçta cumhuriyet

Öncesi dönemde “eşit”liğe yönelmek görülmez.Eşitlik sorunu ile ilgili olarak

Bu döemde“Dokuz İlke”23 Nisan 1923 seçim bildirgesinde yayınlanmıştır:

*Hakın aşar vergisi ile yakınmaları, uğradığı haksızlıklar düzeltilecektir.

*Tütün ekim veticareti için ulusal yararlarla uygun önlemler alınacaktı

*Parasal kuruluşlar,bankalar çiftçi,sanayici,tüccar ve bütün çalışanlara kolay Kredi sağlayacak biçimde düzeltilecek ve çoğaltılacak. Ziraat Bankasının var olan anaparası artırılacak çiftçiye daha kolay daha ve daha çok yardım yapılması sağlanacaktır ve Ülke tarımını geliştirmek için tarım makineleri dış alım yolu ile getiilecek ve çiftçiler bu makinelerden kolaylıkla yararlandırılacaktır.

*Ham maddesi ülkede bulunan malların üretimi için gerekli önlemler alınacak ve

Bu üretimi yapanlar korunacak, verilen ödüllerle de desteklenecektir. Çok ivedi gereksinim olan demiryolları için hemen girişimde bulunulacak,çabucak işe başlanacaktır.

*Bütün okulların ulusal gereksinimlere ve çağdaş ilkelere göre düzenlenmesine, bunlara vebaşka yollarla halkın aydınlanmasına .eğitimine çalışılacaktır.

*Genel sağlık ve toplumsal yardıma ilişkin kuruluşlar düzeltilecek ,çoğaltılacak ,işçileri koruyucu yasalar çıkarılacaktır.

(16)

*Ormanlardan çağdaş teknik yöntemlere göre yararlanmak, madenleri en yararlı biçimde işlemek, hayvancılığını geliştirmek ve çoğaltmak için önlemler alınacaktır. Bütün bu çalışmalar halkı kapitalizmin baskısından kurtarmak "Halkın içinde bulunduğu yoksulluğu ortadan kaldırarak mutluluğu sağlamak, toprak, eğitim adaleti ekonomiyi ve bütün toplumsal konularda çağın gereklerine ve halkın gereklerine uygun, yenilikleri kurulumları getirmektir. Bunları yaparken de ulusun ve ülkenin birliğini, bütünlüğünü zedelemekten savunma ve karşı koyma gücünü azaltmaktan kaçınarak, siyasal ilkeleri belgelerle bunları ulusun ruhundan almaya özen göstererek ve ilkelerin uygulanmasında ulusun egemenliğini gereksinimlerini göz önünde bulundurmak. Mustafa Kemal bu konularda 17 Şubat 1923'te toplanan İktisat Kongresinde yaptığı konuşmada bu konulardaki görüşlerini belirtmiştir

(16)

ÖZÇİT (CLAUSTRUM)

Prof. Dr. Süreyya Ülker

Beyinde yasmıcık (lenticula) ile adacık (insula) arasındaki bozöge (subst. grisea) katmanını tanımlayan Latince “claustrum” (Ülker 2024) anlamında 1979’dan (Feneis 1979) beri “özçit” sözünü kullanmaktayız. Bu önerimiz “Resimli anatomi sözlüğü adlı çeviri yapıtımızla Ülker tıp terimleri sözlüğü’nün Türk dilgibilim diline katkıları” (2001) başlıklı çalışmamızda, duvar sözünün Farsça “divar”dan bozma olması gerekçe gösterilerek, “Türkçe kökten olmayan ögeler içeren terimlerin yerine kullandığımız terimler” ulamında değerlendirilmiştir. Adı geçen çalışmamızda bu önerimiz için “Zeren bu terimi 1946’da “öndüvar”, 1959’da “özduvar” (olasılıkla dizgi yanlışı) biçiminde vermiş, 1971’de Türkçesini kullanmamıştır. Fransızcası olan “avant-mur” (İşçil-Elöve 1944-1948, Zeren 1959), eski Almancası olan “Vormauer” (Roth 1914, Zeren 1959), Osmanlıcası olan “mukaddem cidar” (Zeren 1959) da ön duvar demektir. Bu terimle bir oluşuma doğal bir çit görevi gören başka bir oluşum tanımlanmaktadır. Ön duvar sözü bu anlamı vermediği gibi bir oluşumun ön yüzündeki çit anlamına gelen “ön çit (paries anterior)” ile karışmaktadır. Zeren bu terimi 1971’de bu yüzden kullanmamış olmalıdır. Almanlar da Vormauer sözünü sözlüklerinden çıkarmışlardır (Duden 1992). Claustrum sözünün Latince de ön çit değil, engel anlamına geldiğini de göz önüne alarak belki de bir dizgi yanlışı olan özduvar sözünü özçit biçiminde özleştirerek kullanmayı daha uygun bulduk” demiştik.

Almanların “Vormauer” yerine kullanmaya başladıkları sürgü anlamındaki “Riegel” sözü (Duden 1992), yine beyinde yer alan, “obex” adlı başka bir oluşumun öteden beri kullanılan karşılığı olduğundan (Duden 1992), kanımızca uygun değildir. “Avant-mur”un Osmanlıcası lûgat-ı tıb’da (1900) “mukaddemü’l cidar (mukaddem el-cidar)”, İşçil-Elöve’de (1944-1948) “mukaddem-i cidar” olarak verilmiştir. İşçil-Elöve’nin önerdikleri karşılık “çeper önü”dür. Terim, Unat’ın TTK’ce yayımlanan Osmanlıca tıp terimleri sözlüğünde (2004) yer almamaktadır. Redhouse’da (1999) mukaddem cidar biçiminde yer almaktadır. Şemsettin Sami’nin kamus-ı Fransevîsinde (Fraşerî 2017) “avant-mur”un genel dildeki anlamının karşılığı “dış duvar” olarak verilmiş, çerilikteki anlamı “kale duvar-ı haricîsi” olarak tanımlanmıştır.

(17)

Bilim dilimizde yaygın olarak cidar, duvar anlamlarında kullanılan çeper sözü için sözlüğümüzde (2024) “paries” başlığı altında “Atalay (1941), TDK (Ağakay 2023), Dil Derneği (Özel 2018), Doerfer (1963-1975), Eren (2020), Gülensoy (2007), Tietze’ye (2021) göre Türkçe olan çeper sözü Clauson (Sanglax 1960, s. 102), Redhouse (1999), Steingass (1947) ile Tuğlacı’ya (1971) göre Farsçadır. Sözcük, Şemsettin Sami (Fraşerî 2010), Räsänen (1969) ile Eyuboğlu’nun (1991) sözlüklerinde yer almamaktadır. Farsçada çit anlamına gelmesinin yanı sıra “daire, halka” anlamlarına da gelmektedir. Nişanyan’a (2018) göre sözcük “dönmek” anlamına gelen Farsça “çapidan” eyleminin türevi olup, Orta Farsçada “çapar/çanbar” biçimlerinde geçmektedir. Bu savda sözü geçen çanbar sözü de dilimize “çember” biçiminde girmiştir” denmiştir.

Bu arada çit sözcüğünü bilim dilimizde cidar, çeper, duvar sözleriyle adlandırılıp, sözlüğümüzde (2024) “duvar niteliğinde kimi anatomik oluşumların adlandırılmasında kullanılan bir terim” olarak tanımlanan kavramın karşılığı olarak kullandığımızı, duvar sözünün genel dilimizdeki anlamının Türkçe kökten karşılığının “söyük” olduğunu belirtmekte yarar görüyoruz.

Sözlüğümüzde söyük sözü için “murus” başlığı altında “Farsçadan bozma “duvar” sözcüğünün Türkçesi olan bu sözcük, “Tarama Dergisi”nde (1934) Ankara ile Gaziantep’ten, “Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi”nde (1939-1942) Malatya’dan, “Derleme Sözlüğü”nde (1963-1982) Gaziantep’ten bu anlamda derlenmiş olarak yer almaktadır. Halk dilimizde “söyken-, söykün-“ biçimlerinde yaşayan “dayan-“, “yaslan-“ anlamlarındaki Çağatayca “söye-, süye-“ eylem gövdelerinin türevi olduğu anlaşılmaktadır. Gülensoy’a (2007) göre bu gövdelerin kökeni “çök-“ anlamındaki “sök-“e dayanmakta olup, “-y-“ arasesi türemedir” denmiştir.

“Murus” kale duvarı anlamına da gelmektedir. Sözcüğün bu anlamının karşılıkları sözlüğümüzde (2024) “germe”, “kale söyüğü” olarak verilmiştir. Germe için “Bu kavramın dilimizde en bilinen karşılığı olan “sur” sözcüğü Arapçadır. Türkçe “germek” eylemliğinin türevi olan Türkçesi için “Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü I”de (1943) şu bilgi verilmektedir:

“”Germe”: Sur, duvar, çit. Bu altı milin mabeynine zaman-ı evvelde bina ile germe çekmişler imiş. (K.B. XVI).”

Kaynak olarak büyük Türk denizcisi Pirî Reis’in 16. yy’de yazdığı “Kitab-ı Bahriye” adlı yapıtı gösterilmiştir.

Doerfer (1963-1975) kale anlamındaki “kermen” sözünü sur anlamındaki eski biçimi olan “kerme” ile birleştirmekte, sözcüğün Farsçaya “kerman, kirman”

(18)

biçimlerinde geçip, bu biçimleriyle Osmanlıcaya döndüğünü belirtmektedir. ...” denmiştir. Dergimizin Ocak-Şubat 2021’de yayımlanan 20. sayısında çıkan “Kale” başlıklı yazımızda kerman, kirman sözlerinin kökeni konusunda ayrıntılı bilgi vermiştik.

Ağakay MA. Türkçe sözlük. 12. bası. Ankara, 2023.

Atalay B. Türk dilinde ekler ve kökler üzerine bir deneme. TDK. İstanbul, 1941.

Türkiye’de halk ağzından derleme sözlüğü. TDK. Ankara, 1963-1982.

Doerfer G. Türkische und mongolische Elemente im neupersischen. Akademie der Wissenschaften und der Literatur Veröffentlichungen der orientalischen Kommission Band XXI. Franz Steiner Verlag. GMBH. Wiesbaden, 1963-1975.

Duden. Das Wörterbuch medizinischer Fachausdrücke. 5. Aufl. Dudenverlag. Mannheim, 1992.

Eren H. Eren Türk dilinin etimolojik sözlüğü. Haz. Akalın ŞH. TDK. Ankara, 2020.

Eyuboğlu İZ. Türk dilinin etimoloji sözlüğü. 2. bası. Sosyal Yayınlar. İstanbul, 1991.

Feneis H. Resimli anatomi sözlüğü. Çev. Ülker S. İnkılâp-Aka. İstanbul, 1979.

Fraşerî ŞS. Kamus-ı Türkî. Haz. Yavuzarslan P. TDK. Ankara, 2010.

Fraşerî ŞS. Resimli kâmus-ı Fransevî. Cilt I. Haz. Eskin Ş. TÜBA. Ankara, 2017.

Gülensoy T. Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü. TDK. Ankara, 2007.

İşçil Şİ, Elöve AU. Türkçe hekimlik terimleri üzerine bir deneme. TDK. Bursa, 1944-1948.

Lûgat-ı tıb. Fransızcadan Türkçeye. Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye. İstanbul, 1900.

Nişanyan S. Nişanyan sözlük. Liber Plus. İstanbul, 2018.

Özel S, Yaşayan S, Özdemir K, Küçükaras H, Çakmakoglu G. Türkçe sözlük. 4. bası. Dil Derneği. Ankara, 2018.

Räsänen M. Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen. Lexica Societatis Fenno-Ugricae. Helsinki, 1969.

(19)

Redhouse Türkçe/Osmanlıca-İngilizce sözlük. 17. bası. Sev. İstanbul, 1999.

Roth's klinische Terminologie. 8. Aufl. Georg Thieme. Leipzig, 1914.

Sanglax. Muhammad Mahdi Xan. Facsimile. Clauson G. London, 1960.

Türkiye'de halk ağzından söz derleme dergisi. TDK. İstanbul, 1939-1942.

Steingass F. A comprehensive Persian-English dictionary including the Arabic words and phrases to be met with in Persian literature. 3rd ed. London, 1947.

XIII. asırdan günümüze kadar kitaplardan toplanmış tanıklarıyla tarama sözlüğü I. TDK. İstanbul, 1943.

XIII. yüzyıldan beri Türkiye Türkçesiyle yazılmış kitaplardan toplanan tanıklarıyla tarama sözlüğü. TDK. Ankara, 1963-1977.

Tietze A. tarihî ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugati. 2. Bası. TÜBA. Ankara, 2021.

Tuğlacı P. Okyanus 20. yüzyıl ansiklopedik Türkçe sözlük. Pars. İstanbul, 1971.

Unat EK, İhsanoğlu E, Vural S. Osmanlıca tıp terimleri sözlüğü. TTK. Ankara, 2004.

Ülker S. Resimli anatomi sözlüğü adlı çeviri yapıtımızla Ülker tıp terimleri sözlüğü'nün Türk dilgibilim diline katkıları. Dirgerin Sesi 2001; 11: 10-18.

Ülker S. Kale. Yeniden Türk Dili Dergisi Ocak-Şubat 2021; 4 (20): 15-17.

Ülker S. Ülker tıp terimleri sözlüğü. 5. bası. İstanbul, 2024.

Zeren Z. Lâtince- Türkçe-Osmanlıca anatomi sözlüğü ve Türk anatomi terimleri. İstanbul, 1946.

Zeren Z. Lâtince-Türkçe-Osmanlıca anatomi sözlüğü ve Türk anatomi terimleri. 2. bası. İÜTF. İstanbul, 1959.

Zeren Z. (Kısa) sistematik insan anatomisi. İstanbul, 1971.

SİYAH EL ÇANTASI/**NURAY GÖK AKSAMAZ**

Nakliyeciler Aydın yardımcılarını “İşte geldik eşyalarını taşıyacağımız eve” diyerek bir apartmanın önünde kamyonunu park etti. “Geldik” dediği ev, kapıları Topkapı, Mevlanakapı ve Silivrikapı surlarına, yüzü ise Millet Caddesine açılan Şehremini semtinin Melek Hatun Mahallesi’nde beş katlı otuz daireli bir apartman. İstanbul’un Fatih ilçesindeki Şehremini’nde şehremini unvanlı biri yok nice dir! Ama verilen emaneti koruyan birileri vardır her yerde. Tarihi çeşmelerinden artık su akmayan semtin bahçe ve bostanlar içindeki tek katlı evleri de pek anımsanmıyor şimdilerde. 1965 sonrasında apartmanlar latanırmış Şehremini.

Aydın’ın yardımcılarını işaret ettiği apartmanda, Ersu’nun oturduğu daire dışındaki tüm daireler boşaltılmış. Penceresinde perde olan başka bir daire görünmüyor. Kimilerinde değil perde; cam, çerçeve de yok, kimilerinde sökülmemiş. Aylar önce karot testi yapılarak binanın olası bir depreme karşı dayanıksız olduğu belirlenmiş. Sonra yetkililer tarafından yıkım kararı verilmiş. Dairelerin boşaltılması için oturanlara verilen süre dolunca binanın doğal gazı, elektriği, suyu kesilmiş. Oturanlar zorunlu olarak boşaltmış apartmanı. Ersu dışında herkesin taşındığı görünüyor dışarıdan bakıldığında.

Arkadaşım Gaye, bina için verilen yıkım kararı nedeniyle ağabeyi Ersu ile yaşadığı gerilimi yansıttır bana. Gaye “Eşyaları bir yere taşımamız gerek” diyerek Ersu’ya yardım etmek istediğinde Ersu ateş püskürmüştü. “Panik yok! Telaş yok!” diye bağırırmış Gaye’ye. Ersu’yu ikna edemeyen Gaye, çaresizlik içinde kıvranıyordu bir süredir. “Eşyalarına kimsenin el sürmesini de istemiyor,” diyor. Aylardır süren tartışmalarının şiddeti giderek artmış. Bir gün önce görevliler daireyi boşaltmaları için son uyarıyı yapınca Gaye telaşlanarak Mevlanakapı’da bir çatı dairesi kiralamış. Sonra Nakliyeciler Aydın’ı aramış telefonla. Zor durumda olduklarını anlatarak eşyaların hemen taşınması gerektiğini söylemiş. “Siz hiç merak etmeyin, yarın sabah altıda iki yardımcıyla kapıda yım” demiş Aydın. Ama Gaye, kapıya kamyon dayandığında Ersu’nun nasıl bir tepki göstereceğini kestiremiyor, taşınmaya direnirse başına gelecekler için çok endişeleniyor. “Bu işin sonu Bakırköy Ruh Sağlığı Hastanesi ya da karakolda bitmez inşallah!” diyor bana. “Ersu şimdi nasıl evinden ayrılmak istemiyorsa annem de 1975’te buraya taşınırken Hasköy’deki evinden ayrılmak istememişti. Pek çok eşyası ile birlikte anılarını geride bıraktığı için çok üzölmüş, sinir krizi geçirmişti,” diyor. Ersu ile bir eşya taşıyıcısının yüz yüze geldiği ilk anda, daha doğrusu Ersu’nun evden taşınmak zorunluluğu ile yüzleştirdiği ilk anda evde bulunmak istemediğini söylüyor Gaye.

Gencecik bir piyade teğmeni yken anneannesi İffet Hanım’ın desteğiyle alabilmiş bu küçük daireyi Ersu. Apartman o zaman yeniymiş. Sonra annesi ve kız kardeşinden, doğup büyüdüğü

İstanbul'dan uzakta Kıbrıs'ta görev yapmış. Erzurum'da zorunlu hizmetini tamamlamış. Manisa'da kimi sorunlarla karşılaşmış ve bir bunalım içindeyken istifa etmiş. İşin güzel tarafı, Ersu kesin dönüş yaparak Şehremini'ne yerleştiğinde hep yoksunluk ve hasret içinde yaşamını geçiren Belgin,hiç değilse oğluna kavuşmuş. Sirkeci'de bir otel resepsiyonunda geceleri çalışarak emekli olabilmiş Ersu. Sığındığı aile evinden günün birinde ayrılması gerekebileceğini ise aklına hiç getirmemiş. “Annem de taşınmamızı istemez” diyen Ersu’nun birikmiş parası, sığınacak başka bir yeri yokmuş. Emekli maaşıyla geçiniyormuş kıt kanaat, kirayı nasıl ödeyecek? Lise, üniversite yıllarını geçirdiği, çalışma yaşamına ilk adımlarını attığı bu evden Gaye evlenerek ayrılırken “sen ne zaman evleneceksin?” diye soran akrabalarına “yaşım gelmedi henüz” demiş Ersu. Yıllar geçmiş ama bir türlü evlenme yaşı gelmemiş Ersu’nun! Bakmakla yükümlü olduğu annesi dışında bir sorumluluk almayı istememiş üzerine. Evlenmeyerek genç kalacağını da düşünüyormuş. “Ersu, özgürlüğüne çok düşkün” diyor Gaye. Gelecekte müzisyen olarak yaşamını sürdürme düşünüyormuş hep. Sevdiği şarkılardan geniş bir repertuvar hazırlamış. “Her akşam müzik dinlemek ya da org çalarak şarkı söylemek onun için bir ibadet gibi, müzik en büyük tutkusu” diyor. Belgin de müziği çok severmiş, tangosundan alaturkasına. Ancak yıllar önce geçirdiği zatürre sonrasında verilen ağır antibiyotiklerin etkisiyle işitmez olmuş. Zamanla şarkı söylemez olmuş, sesinin ahengini yitirmiş, konuşmaları da anlaşılabilir olmuş. Ersu, Belgin’e bir şey söylemek istediğinde bir kâğıda yazıp ona gösteriyormuş. Sonra o kâğıtları atmayıp saklıyormuş. Şehremini’nde Belgin için kırk yıl, önceleri Gaye’nin son yıllarında da Ersu’nun akşam eve dönüşlerini bekleyerek geçmiş. Önceki yıllarının da bekleyiş içinde geçtiğini söylüyor Gaye. İşitme duyusunu yitirmesi yaşam sevincini azaltmış. Eve kapanmış, içine kapanmış, annesi İffet Hanımı görmeye Kasımpaşa’ya bile gidememiş.

Şehremini’ndeki Kastamonulu komşuları, hayatının yirmi beş yılını evlenmeden annesiyle paylaşan Ersu’yu çok takdir etmişler. Annesi Belgin’in ölümünden sonra iki odalı bu küçük dairede yalnızmış Ersu. En azından başkaları onun yalnız yaşadığını düşünüyor. “Tutkuları, koleksiyonları ve anılarıyla baş başa kaldığı evinde kendi başına zaman geçirmeyi çok seviyor. Hiç kimse ile derin bir yakınlık geliştirmeden, insanlarla arasına hep bir mesafe koyarak yaşıyor,” diyor Gaye. Belgin değişimlere ayak uydurmakta zorlanırmış. Herhangi bir şeyin yerinin değiştirilmesini bile istemezmiş. “Ersu da ona çekmiş galiba. O da değişimlere ayak uydurmada zorlanıyor,” diyor Gaye. Aslında “hiç değilse başımı sokacak bir evim var” derken kiraya çıkmak zorunda kalmak, emekli maaşıyla kira ödemek, yetmişine merdiven dayamışken yeni bir yere uyum sağlamak herkes için zor olsa gerek. Ersu bina yıkıldıktan sonra yeniden yapılacağına da inanmıyormuş. “Ortada herhangi bir müteahhit ile yapılmış bir anlaşma yok. Yıkılacak binanın yerinde yeni bir bina yapılmasına karar verildiğinde kat ve daire sayısı artmayacağı için daire sahiplerinin ödemesi gereken bir bedel olacak ki bu bedeli ödeyecek bir geliri yok, Ersu’nun” diyor Gaye. Ayrıca Ersu, gidecek yeri olmayan birkaç daire sakinine kendisinin sonuna kadar direneceği sözünü de vermiş. Dolayısıyla verdiği sözü tutarak

onurunu korumak da istiyormuş. Ama işte onlar da çaresizlik içinde evlerini boşaltarak bir yerlere gitmiş sonunda.

“Ersu Şehremini’ni seviyor. Başka bir semti istemiyor, benimsemiş bu semti,” diyor Gaye. Büyük Saray ve Küçük Saray Meydanlarındaki parklarıyla, çarşısıyla, kendi halindeki insanlarıyla şirinliğini, sıcaklığını koruyor Şehremini. Kırım Tatarlarının da izleri var, bu semtte. Odunda pişen ekmeklerin, güzelim kır pidelerinin, Odabaşı’ndaki çiğ böreğin tadını bilenler var. Burada küçük bakkalların, el arabalarına dizdikleri meyveleriyle çarşığı süsleyen satıcıların varlıklarını sürdürmeye çalıştığı görülüyor. Yüz yüze iletişime açık bir semt henüz. Çok katlı, çok boyutlu sitelerin akıllı dünyasında artık insan insanı görmüyor. Ersu’nun elli yıl önce neden bu semtte bir daire satın aldığını bilmiyor Gaye. Büyük olasılıkla en düşük fiyatlı olduğu içinaldı, sur içinde baktığı daireler arasında. Gaye ile konuşurken ben de kimi günler Çapa’dan, Şehremini Lisesi’nden caddeye çıkıp Fındıkzade, Haseki, Aksaray, Laleli, Beyazıt, Sultanahmet semtlerinden yürüyerek neşe içinde geçtiğimizi anımsıyorum. Sirkeci’de denize varmak, Eminönü’nde vapurlara el sallamak, Eski Galata Köprüsüne ulaşmak ise bende her zaman o günlerdeki gibi bir coşku yaratmıştır. Sonra bir yanınızd Haliç, bir yanınız Sarayburnu açıklarıdır ki orada yalnız değildir kimse. Gülhane Parkında bir ceviz ağacı olabilmek ise bambaşka bir şey olsa gerek!

Sabahın köründe çevik hareketlerle kamyonundan inip on numaralı daire kapısını çalan Nakliyeciyi Aydın’ı zayıf, orta boylu, saçları seyrelmiş, ela gözleri kan çanağı, yüzünü keder sarmış bir adam karşılıyor. “Biz eşyalarınızı taşımaya geldik” dediğinde tepkisiz ve donuk bakışları Aydın’ı tedirgin ediyor. Ersu isekapıda dikelen orta boylu, bıyıklı, tepesi hafifçe açılmış, kara gözleri ışık saçan adamı içeri davet etmiyor. Eşyaları taşımak için ona yardımcı olmaya ise hiç niyetli görünmüyor. Hiçbir şeyi toplamamış, paketlememiş. Çünkü bu evdeki eşyaların başka bir yere taşınabileceğine inanmıyor. İçeri doğru bir adım attığında donup kalıyor, Aydın. Çünkü ev tıklım tıklım eşya dolu, her şey üst üste yığılı. Koridorda salona geçişi zorlaştıran bir kitaplık var. Mutfak girişinde bir kitaplık, arka oda girişinde bir kitaplık daha. Salondaki yatağın üzerinde giysiler, pijamalar, yastıklar dizili. Koltukların üzerinde yığınla kitap, gazete, kâğıt oturmaya da engel. Masanın üzerinde CD’ler, renk renk kalemler, deste deste kâğıtlar ki kimileri Ersu’nun annesiyle kurmaya çalıştığı iletişimin belgeleri. Yemek masasının altında bir sürü poşet içinde öteberi. Sehpanın üzerinde gofretler, bisküviler, çay poşetleri. Başka bir sehpa üzerinde org, köşede televizyon, müzik seti, kasetler, plaklar, biblolar. Her yerde adım atmayı engelleyen şişkin bavullar, çantalar, poşetler. Boşaltılmamış bir elbise dolabı. İki kitaplık daha. Arka odada antika bir elbise dolabı, yine antika bir komodin, üzerinde fi tarihinden kalma kararmış bir ayna, üzeri dolu bir masa daha, çekyat üzerinde yığılmış bir sürü ıvır zıvır. İşte çekyatın arkasında dolu bir kitaplık daha. Mutfaktaki dolap rafları da boşaltılmamış. Gıda malzemeleri toplanmamış. Patatesler, soğanlar ortaya saçılmış. “Adam taşınmaya hiç niyet etmemiş

belli ki. Neredeyse çöp eve dönüşüyormuş burası. Böyle bir evden eşya nasıl taşınır?” diye geçiriyor içinden Aydın. Odalarına oda denmeyecek küçücük bir evde adım atmayı ve birinin herhangi bir şeyin üzerine oturmasını imkânsız kılacak biçimde her şeyin üst üste yığılı ve aynı türden şeylerin de yan yana dizili olmasına çok şaşırarak. “Keşke kabul etmeseydim bu işi” diye düşünüyor bir an Trabzonlu Aydın. “Nereden başlamalı taşımaya? Ocak, bulaşık makinesi, buzdolabından mı? Ama önlerindeki engelleriaşmadan dışarı çıkaramayız ki!” diyerek yardımcılarına ofluyor. Eşyaları omuzlamaya gelen güçlü kuvvetli gençlerden biri, “Bunca yıldır eşya taşırım, hayatımda böyle karışık bir ev görmedim, abi!” diyor,Aydın’a. Salonda orgun başında konser verecekken ya da bir şeyler söylemek isterken ağzı yarı açık, donup kalmış olan Ersu’yu görünce daha çok şaşırıyorlar. Aydın, Gaye’yi arıyor telefonla. “Abla, biz eve geldik ama, bu eşyaları nasıl taşırız bilemiyorum doğrusu. Hiçbir şey toplanmamış ki. Adamlarım şokta. Bu adam istifçi mi?” diyor. Gaye,“istifçi kime denir” diye düşünmeye başlıyor.Aydın ise “insan, para ya da gıda malzemeleri dışında bir şeyleri neden biriktirir?” diye düşünüyor şimdi, “hele kitapları ve bir işe yaramayan ıvır zıvrı.”Gaye, “İstifçi demeyelim de sevdiği şeyleri biriktirmeyi seviyor ve kimi şeyleri işe yaramasa da atamıyor diyelim,Aydın Bey. Çünkü onlarla derin bağlarıvar,” diyor telefonda. “Ama taşımamız için bize yardımcı da olmuyor,” diye Aydın yakınınca, “Biraz anlayış gösterin ona lütfen. Evniterk etmesi kolay mı insanın? Elli yıl önce ne zorluklarla almış. Annesiyle yirmi beş yıl bu evde birlikte yaşamış. Sonra on yıl burada yalnız oturmaya alışmış. Ekonomik durumu da iyi değil. Yoğun bir baskı altında bir süredir. İşinizin zor olduğunun farkındayım. Taşıyabildiğinizi taşıyın, elinizden geldiğince. Aksi durumda belediye görevlileri boşaltacak yarın sabah.Dünyası çöp olacak adamın, tutunacak bir şeyi kalmayacak,” diye dokunaklı bir sesle empati kurmaya çağırıyorGaye. “Anlıyorum,” diyor Aydın,“elimden geleni yapacağım, önce kolilere, torbalara ortadaki ıvır zıvrı dolduracağım, sonra da eşyaları arkadaşlarla taşıyacağız.” Gaye, “Ben de geliyorum şimdi” diyor, teşekkür ediyor.

Aydın evi boşaltabilmek için önce kitaplardan başlaması gerektiğini anlıyor sonunda. Sokak kapısının tam karşısındaki kitaplığı hedef aldığı anda üzerinde “Panik yok! Diren Yüzbaşı!” yazan tabelayı görüyor.Görür görmez de “Kitapları şu koliye doldurayım mı, Yüzbaşım? Ne dersiniz?” diye yumuşak bir ses tonuyla Ersu’ya soruyor, Ersu başıyla onaylıyor, başka bir seçenek olmadığını anlamış görünerek. Oysa Gaye’nindün akşam telefonda aynı semtte bir daire kiraladığını ve kamyonun sabah kapıya yanaşacağını söylemesi bile harekete geçirmemişti onu. Şimdi Aydın’ınbaşında eline renkli kalem ve etiketlerini alarak bir komutan edasıyla dimdik bekliyor. Aydın,pek çoğu eski olan kitapların saklanmasına ve her bir kitabın naylon içinde saklanmasına bir anlam veremedenkolileri dolduruyor. Ersu dahemen kitapların türünü ve evdeki kaç numaralı kitaplıkta, kaçınıcı rafta olduğunu yazdığı etiketikolilerinüzerine yapıştırıyor. Böylece taşıma işlemleri için gerekli iletişimi aralarında kurabiliyorlar.Aydın, kolileri apartman girişine yığarken boşalan kitaplıkları ve dolapları kamyonu yardımcıları yüklüyor. Ersu apartman girişinde biriken kolileri sayıyor, onlara da numara veriyor.

Kitapların kayıtlı olduğu ayrı bir liste onda var zaten. Eşyalar taşınırken kitap kolilerinin başında nöbet tutuyor. Demek ki çalışmayı bu yöntemle yavaş yavaş ve kontrollü bir gerilim içinde sürdürecekler. Dışarıda park eden kamyon trafiğı engelliyor bir yandan, apartmanın tüm donanımını sökme emri verilmiş işçiler tepelerinde risk yaratıyor bir yandan! Yangından mal kaçırmaya kamyonla yüklüyoreşyaları taşıyıcılar.

Sonunda Gaye evin kapısında endişeli ve solgun bir yüzle görününce Aydın, “Epey kolayladık işi abla, merak etmeyin. Sahi ben parayı kimden alacağım? Sizden mi, Yüzbaşından mı?” diye soruyor.Gaye,“Ödemeyi ben yapacağım size” diyor, sonra çantasından çıkardığı kırmızı eldivenleri takarak evin arka odasındaki öte beriyi mavi poşetlere doldurmaya başlıyor. Odadaki ceviz sandığı açınca Belgin’in gelinliğinden bohçasına, Ersu’nun sünnet giysisinden Gaye’nin zıbınına bir yığın sararmış şey ortaya çıkıyor.Ağustos sıcağında,apartman boşluğuna bakan havasız odada, kan ter içinde iki büklüm, saçını süpürge ederek, neyi nereye koyacağını bilemeden eline geçen her şeyi torbalara dolduran Gaye, bu işin şimdiye dek yaptığı işler içinde en zoru olduğunu düşünüyor.Derken ortaya eski plaklar saçılıpda La Cumparsita çalmaya başlayınca Belgin de sahnede yerini alıyor! Ersu artık duymadığını unutup konuşuyor onunla ara sıra.“Sen kenara çekil, ortalık karışık anne!” diyor.Aydın ise “Kafayı yemeden şu işi bitirsek” diye geçiriyor içinden. Sırada bu garip eşyaların birkaç sokak ötedeki, yine eski denilen ama yıkım kararı henüz çıkmamış bir binanın üçüncü katına daracık merdivenlerden taşınması var. O iş de sona erince “Unutamayacağım bir gün oldu. Yüzbaşı evdeyken çalışmak çok zor oldu, ama elimden geleni yaptım” diyor Aydın. Gaye, yüz yıllık gardırobu yeniden kurup kuramayacaklarını soruyor! “Maalesef ne gücümüz ne de zamanımız kaldı. Merdivenlerden şu eşyaların nasıl çıkardığımızı bir ben bilirim, bir de Allah!” diyor. “Hakkınızı helal edin,” diyor, Gaye. “Helal olsun” diyorAydın vesonra bir psikolog edasıyla mırıldanıyor: “Yüzbaşıyla siz birbirinize çok benziyorsunuz!”Sonra hızla uzaklaşıyor evden. Gaye’nin nasıl da tek birparça şeyin çöp olmaması için taşıyıcıların ayaklarının altında savaşım verdiğini gördüğü için “Bu da aynı kafada” diyorAydın,“bu da istifçi!” diyor kendi kendine.

Şehremini’ndeki daire kazasız belasız boşaltılıncabelediye görevlileri de dahil olmak üzere herkes derin bir nefes alıyor.Az sonraİffetHanım, Hasköy’de dinlenmeye çekildiğı yerden kızını görmeye geliyor. Onun geldiğini fark eden Belgin, “Anne, geldin mi? Özlettin kendini. Peki Ersu nerede? Başına bir şey gelmesin sakın,” diyor. “Uzakta değil o, yakın bir yere taşındı,sen merak etme,” diyor İffet Hanım. “Onunla Manisa’dan döndüğünden beri beraberdik. Ta ki ben...” diyerek yaşamının sona erdiğini ima ediyor, Belgin. “Biliyorum,” diyor, İffet Hanım ve ekliyor: “Ama bak buradasın yine. Evladını yalnız bırakmamışsın.” Belgin endişeyle “Peki şimdi ne olacak? Onu nasıl göreceğim? Taşındığı yeri bilmiyorum,” diyor.“O gelip seni alır, burada bırakmaz,” diyerek yatıştırıyor kızınıİffet Hanım. “Peki, sen niye gelmiyordunbize anne? Hep seni soruyordum Ersu’ya. Annem beni

görmeye neden gelmiyor diye soruyordum,” diye yakınarak geçmişi sorgulayan Belgin’e “Yaşlanmıştım kızım, yüreğim almıyordu seni öyle perişan görmeyi, dayanamıyordum,” diyor. “Sana ‘Beni kurtar!’ diye seslendiğimide duymadın mı hastaneden?” diye soran Belgin’e “Duymaz olur muyum hiç, uyku tutmuyordu gözümü,” diyor İffet Hanım iç çekerek. Sonra “Ne olmuştu banasahi? Hatırlayamıyorum,” diye mırıldanıyor Belgin. “Hastanede sana konan teşhis, hep hasretle bekleyişin susuzluğuydu yavrum” yanıtını alıncayayında ok gibi gerilmiş bir kahrkayısı vuruyor boşluğa Belgin. Binayı denetleyen bir görevli irkiliyor. Evin boşaltılıp boşaltılmadığından emin olamıyor!

Geceleyin Ersu yığılı eşyaların arasında döneniyor, uyuyamıyor. Önemli bir şeyi evde unuttuğu hissine kapıldığı için huzursuz. Gün ağarınca koşarakeve geliyor. Kapı ardına dek açık. Arka odadaki yığıntıyı görüyor. Küçük bir çöp dağı da denilebilir. Ersu bu yığıntıyı karıştırırken Belgin’in siyah el çantasının yıpranmış askısı eline dolaşüyor. Çantayı açıyor. İçinde Ersu’nun babasının askeri okul diploması, 1940’ların sonunda Belgin’e oldukça romantik bir biçimle yazdığı mektup ve Belgin’in ipek yeşil mendili var ki buruşmuş, solmuş, sararmışlar. “İyi ki gelmişim” diye geçiriyor içinden Ersu. Yüzüne tatlı bir gülümseme yayılıyor, uzun zamandır ilk kez. Çantayı bir poşetin içine koyarken “Ne zamandır arıyordum, sonunda buldum onu. Artık gidiyoruz anne!” diyor. Derin bir soluk alarak odaya son kez bakıyor. Taşındığı evde ilk işi gardırobu kurdurarak Belgin’in giysilerini ve siyah çantasını yerleştirmek olacak.

Aydın’ın Ersu’ya ilk görüşte koyduğu “istifçi” tanısı kısmen doğru görünüyor bana. Gaye’nin de Ersu’ya benzer kimi tutumları var, “aynı kafada” olmasalar da. Gaye’nin bir ara ruhları yaşatmaktan söz ettiğini de anımsıyorum. Ersu’nun da annesinin ruhunu yaşatan ve anılarına bağlı bir insan olduğunu düşünüyor Gaye. Belgin tanınmış bir kişi olsaydı onun için bir müze kurmayı da isterdi belki Ersu.

Şimdi Belgin derin uykusundan Ersu’ya “Her şeyin yerinde yeller esiyor. İçim sızlamadan nerede, ne zaman, nasıl dolaşabilirim bilmiyorum,” diye sızlanıyor. İffet Hanım da kentin eski semtlerinde dolaşırken benzer biçimde yakınırır: “Nerede o canım İstanbul?” Doğrusu şimdi ben de bilmiyorum, havası nasıl düzelir, ne zaman düzelir İstanbul’un. Her yer tanınmaz halde, her yer inşaat. Ersu’nun ve diğer apartman sakinlerinin yıkıma kadar yaşadıkları tedirginlik artık çoğunluğun yaşadığı sıradan bir durum gibi görünüyor. “Herkesin başına geliyor böyle şeyler. Kim sürekli aynı semtte, aynı evde oturabiliyor ki bu kentte? Binaları depremde yıkılsa daha mı iyi? Depremde ölseler daha mı iyi!” mantığıyla yaklaşınca “Çok şükür!” diyesi geliyor insanın. “Eskiye rağbet olsa bit pazarına nur yağardı” denirdi ya, çoğunluk yeniye istiyor. Çoğunluk yükselen yeni yapıların içinde yerini almak istiyor. Çoğunluk emek vermeden kazanmak istiyor. Süregiden bir yıkımda cam inceliğindeki anıların tuzla buz olması ise kimilerine acı veriyor. Tarihsel olanın belleği güçlendiren, yaşantıya anlam kazandıran izleri “tuzla buz olmasın” diyenler de var, her şeye karşı.

“ÇOK ŞEKERLİ ÖLÜM” (*)

Hasan Akarsu

Yazar Ayşe Erbulak, gazetelerdeki yazıları, televizyonlardaki programları, tiyatro çalışmaları ve polisiye romanlarıyla tanınır. Yeni polisiye romanı “Çok Şekerli Ölüm”de, “Medcezir Dedektif Bürosu’nun iki cinayetin katillerini arayıp bulma çabasını yansıtır. Dedektif bürosunun ortakları çocukluk arkadaşı olan Meral ile Zeynep’tir. Meral, bilgisayar mühendisi olur. Eşiyle birlikte trafik kazası geçirir. Eşi ölür, kendisinin de ayakları kesilir. Tekerlekli sandalyeye bağımlı kalır. Oğulları Alican yükseköğrenim görür. Zeynep, varlıklı bir ailenin kızıdır, evli değildir. Babaları ölmüş, annesi ve ablası Ayşe’yle birlikte yaşarlar.

Romanda olaylar İstanbul ve Bodrum’da geçer. Oktay ile Mehmet tekstilci olup ortak çalışırlar. Oktay, Nilüfer’le evliyken kızları Gamze doğar. Demet adlı güzellik kraliçesiyle tanışır, ilk eşinden boşanıp onunla evlenir. Nilüfer, bu durumu kabullenemez ve Demet’i öldürmekle korkutur. Mehmet ise Aslı’yla evlidir. İki ortak sürekli Bodrum’a gidip tekne gezileri yaparlar, çok para kazanırlar. Tekneyle zor durumdaki işadamlarını yurtdışına büyük paralar alarak kaçırlar. Paraları paylaşamayınca aralarında anlaşmazlık çıkar. Atina-Pire Limanı’na bir kaçırma olayından sonra Oktay, dönüşte Mehmet’i teknedeki denize atarak öldürmek ister. Kendisi Gümüşlük’te karaya çıkar, fırtınaya yakalandığını, zor kurtulduğunu, arkadaşının denize düştüğünü söyler. Balıktan dönen balıkçı ve oğlu bir karaltı görüp onun insan olduğunu anlar ve çıkarıp kıyıya ulaştırır. Böylece Oktay’ın öldürmek istediği Mehmet de kurtulmuş olur. Mehmet, bundan sonra ortaklıktan payını alarak ayrılır. Ancak bu acıyı unutmaz. Eşi Aslı’yla insan kaçakçılığını sürdürür. Bodrum’da onlara yardım eden beyaz eşya dükkânı sahibi Ahmet de vardır.

İstanbul’daki evinde Oktay, banyoda ölü olarak bulunur. Yüksek şeker koması tanısıyla öldüğü belirtilir. Demet’e öfkeli olan Nilüfer, Oktay’ı Demet’in öldürdüğünü ileri sürüp Dedektif Bürosu sahibi Zeynep’ten yardım ister, bunun cinayet olduğunu kanıtlarsa büyük paralar önerir. Zeynep, ortağı Meral’e bu işi götürür ve çalışmalara başlarlar. Meral, internet ortamında her yere girmeyi başaran bir mühendistir. Şirketlerin tüm bilgilerini toplar. Oktay’ın cenazesinde çekilen fotoğrafları inceler. Cenazede bulunan deri fabrikası sahibi Serdar ile eşi Fatoş da dikkat çeker. Çünkü Fatoş çok ağlar. Ancak ölü için değil, eşi Serdar’ın Rusya’ya sattığı mallarda yolsuzluk yaptığını, vergi ödemediği için yurtdışına

kaçmak zorunda olduklarını öğrendiği için ağlar. Serdar, ABD'deki Cayman Adaları'na kara para kaçırır. O parayla iyi yaşayacaklarını düşünür. Büyük paralar verip kaçış işlemlerini başlatır.

“Gizli Bahçe” teknesiyle yapılan insan kaçakçılığının sonu

Meral, Bebek'te bir dairede oturur. Üst katına Avukat Arda taşınır. Zeynep, yakışıklı avukatı beğenir, ilgi duyar. Kuşkulandığı Mehmet ve Aslı ikilisiyle görüşür, bilgi almaya çalışır. Meral, kara para aklayanları belirler. Bir tanesi “Gizli Bahçe” adını kullanır ve kim olduğu belli değildir. Bu sırada Oktay'ın eşi Demet de banyoda yüksek şeker komasından ölü bulunur. Onu Nilüfer'in öldürdüğü düşünülür ve hapse atılır. Zeynep, Bodrum'a gidip beyaz eşya dükkânını işleten Ahmet'le tanışıp konuşur. Kıyıda gezinirken bir tekneden çıkıp dışarıya bakan kadın ona yabancı gelmez. Teknenin adını öğrendiğinde ki Gizli Bahçe'dir ve işler çorap söküğü gibi çözülür. Gördüğü kadın, cenazede ağlayan Fatoş'tur. O sırada Ahmet de Zeynep'i izler ve yakalayıp tekneye atar, cep telefonuna el koyar. Teknede Mehmet ile Aslı, Serdar ile Fatoş da vardır. Aslı, iki cinayeti de nasıl işlediğini anlatır. Onları da bu tekneden denize atarak öldüreceklerini söyler. Meral, aradığında Zeynep'e ulaşamaz ve kaygılanır. Üst komşusu Avukat Arda'dan yardım ister. O da Gümüşlük karakoluna ulaşır tekneden Serdar, Fatoş ve Zeynep denize atılırken bir motor sesi duyulur. Fatoş baygın olarak atıldığı için ölür. Serdar ile Zeynep'i tekneye yaklaşan Sahil Koruma Botu'ndaki polisler kurtarır. Mehmet, Aslı, Ahmet ve Serdar da tutuklanır.

Yazar Ayşe Erbulak, “Çok Şekerli Ölüm” romanında, yüksek şeker komasından ölen iki kişinin cinayet olayının çözülüşünü anlatırken, insan ilişkilerini, zenginlerin yaşamlarını, polisin çalışmasını, ilgi çeken ayrıntıları başarıyla yansıtır. Zeynep'in Kanada'da yaşayan arkadaşı Sertaç'ın eski kocasını öldürmekle suçlanması üzerine yeni bir dosya açılacağı haberini de verir. “Dedektif Kadınlar-1”den sonra yeni romanların geleceği muştusunu da alırız böylece.

(*) Çok Şekerli Ölüm-Ayşe Erbulak, Polisiye Roman, Eksik Parça Yayınları, Haziran 2025, 222 s.

KOMŞU

HİKMET KURTER

Bir arkadaşım ile birlikte beş altı günlük bir iş gezisi için Almanya'ya gidiyorduk. Üç saatlik bir yolculuğun ardından Stuttgart'ta uçaktan indik. Havaalanının kapısında bekleyen taksilerden birine bindik.

Kızıl sakallarıyla bir Zeus heykelini andıran taksi sürücüsü nazikçe,

- Nereye gitmek istiyorsunuz efendim? diye sordu.

- Bad Urach Kasabasına, diye İngilizce karşılık vererek elimdeki adresi adama uzattım.

Yola çıktık. Gün batmak üzereydi. Hareket halindeki arabanın penceresinden geçtiğimiz yerleri, güneşin ufuk çizgisinde yavaş yavaş kayboluşunu seyrediyorduk.

Bir ara, dikiz aynasında gözlerimiz karşılaştıkça, sürücü kırık dökük bir İngilizceyle,

- Yabancısınız galiba, dedi.

- Evet, iyi tahmin ettiniz, dedim.

- İtalyan olmalısınız siz.

- Yoo, değiliz!

- İspanyol?..

- Hayır!..

- Yoksa Arap mı?

- Gene bilemediniz. Sizi daha fazla merak ettirmeden söyleyeyim. Biz Türk'üz.

Konuşmamız birdenbire bıçak gibi kesiliverdi. Arabanın içinde sanki soğuk bir yel esmişti. Sürücünün rengi uçmuş, neşesi kaçmıştı.

(29)

Bana bir asır gibi uzun gelen bu sessizliđi bozmak için,

- Siz de Alman'dan çok Akdenizlilere benziyorsunuz, dedim. Nasıl yanılıyor muyum?

İçini çekerek,

- Yanılmıyorsunuz, Yunanlıyım ben, dedi.

- Ooo, demek ki komşu oluyoruz! diye bir çığlık attım.

Sıkıntıyla,

- Tabii ya, tabii ki komşuyuz, dedi.

- Eee, komşu nasılsın bakalım, ne arıyorsun burada, Yunanistan'da taksi sürücülerini iş bulamıyorlar mı kendilerine?

Biraz rahatlamıştı. Kesik kesik konuşmaya başladı.

- Almanya'ya tıp öğrenimi için geldim... Araya bir de evlilik girince okulu bitirmem gecikti... Ailemi geçindirebilmek amacıyla sürücülüğe başladım... Fakülteyi bitirmeme az kaldı... Diplomamı alır almaz karımı ve çocuklarımı yanıma alıp Ege'de bir adaya yerleşeceğim.

Sustu. Şimdi arabayı dalgın dalgın sürüyordu.

- Demek bir adaya yerleşeceksiniz, diye yeniden söze girdim.

Biliyor musunuz, benim büyük dedem Ege'deki bir adada, Girit'te yaşarmış. Sonradan mübadil olmuş, Türkiye'ye gelmiş.

Dikiz aynasında gene gözlerimi bulduktan sonra,

-Şimdi söyleyeceklerime de siz şaşıracaksınız, dedi. Büyükanнем Marika, Ayvalıklıymış. 1923-1924' teki 'Büyük Mübadele' de Yunanistan'a göç etmiş. Küçükken beni kucağına alır, "Anastas yavrucuğum, " derdi bana, "biz Türklerle çok iyi anlaşır, gül gibi geçinir giderdik. Aramızda hiçbir sorunumuz yoktu. Ama, o kör

(30)

olası politikacılar yok mu, ne yaptılarsa onlar yaptılar.” Anlatırken gözyaşlarını tutamazdı. “Ölmeden, “ derdi, “bir görebilsem doğduğum, büyüdüğüm yerleri, eski komşularımı.” Ama kismet olmadı, ömrü yetmedi büyükanneciğimin.

Anastas hıçkırarak ağlamaya başladı. Ağladı, ağladı... Ağlamak onu tamamen rahatlatmıştı.

-Adalar gözümde tütüyor, diye konuşmasını sürdürdü. Zeytin ağaçlarıyla kaplı tepelerini, zakkumların, limon ve içde ağaçlarının sıralandığı tozlu yollarda ağır ağır yürüyen yüzleri kurak topraklar gibi çatlamış yaşlılarını, ay ışığında kıpır kıpır oynaşan lacivert sularını, eşek anırtılarını, martı çığlıklarını, taze tezek, fesleğen, yasemin kokularını öyle özledim ki!..

Bir şeye takılmış gibi sustu. Parmaklarını şaklatarak,

-Neydi, neydi? diye bir sözcüğün İngilizcesini anımsamaya çalıştı. Sözcüğü bulamadıkça sıkılıyor, suratını ekşitiyordu. Bir an için boş bulunup Yunanca,

-Kalamari, deyiverdi.

Ben de ayırdında olmadan,

-Kalamar ya, evet kalamar, dedim. Zeytinyağını bol bol dökeceksin, üzerine de limon sıkacaksın. Oh, yeme de yanında yat!

Artık İngilizceyi bir kenarda bırakmış kendi dillerimizde konuşuyorduk.

Anastas Yunanca soruyor, ben Türkçe yanıtlıyordum.

-Kefali?..

-Kefali nasıl bilmem yahu, koskoca kafası olan bir balıktır.

-Çipura?..

-Şimdi İzmir’de olacaktık da sana çipuranın hasını yedirecektim.

-Karides?..

(31)

-Karidesin güvecine bayılırım mirim.

-Çiftetelli?..

-Çiftetellide benim üstüme göğüs, göbek titreten, gerdan kıran adamın alnını karışlarım.

Mutluluktan esrimiş bir halde arkadaşşıma dönerek,

-Gördün mü, dedim. İki ülke, iki kültür birbirine ne kadar yakın. Bazı sözcükleri ortak, dansları aynı...

Arkadaşıım hiçbir şey söylemeden boş gözlerle suratıma baktı.

Bu arada arabamız kasabaya varmış, bir otelin önünde durmuştu.

Anastas, eliyle işaret ederek,

-İşte, oteliniz burası, dedi.

-Borcumuz ne kadar? diye sordum.

-Ne borcu, komşular arasında borcun lafı mı olur?

-İş başka dostluk başka. Hadi söyle ne kadar?

-.....

-Söyle dedim ama, bak üzme beni!

-Peki komşu, üzölme. Seksen Mark versen, yeterli.

-Hah şöyle, yola gel işte!

Ücreti ödedim. Arabadan indik. Bagajdan bavullarımızı aldık. Anastas'la salya sümük sarıla öpüşe vedalaştık. Ayrılırken,

-Kalispera, dedi.

-Kalispera , dedim.

Araba gözden kayboluncaya kadar arkasından el salladım.

Az sonra otelin lobisinde otururken arkadaşşıma,

(32)

-Nasıl kaynaştığımızı sen de gözlerinle gördün, dedim. Etle tırnak ayrılır mı hiç? Ayrılmaz... Biz iki halk birbirimizle ne güzel anlaşıyoruz. Gerçekten de aramızı bozan hep politikacılar...

Arkadaşım susmakla yetindi.

Beş altı gün göz açıp kapayıncaya kadar geçivermiş, dönme vakti gelip çatmıştı.

Havaalanına gitmek için otelin önünden bir taksiye atladık.

Kısa bir yolculuğun sonunda havaalanında taksiden inerken sürücü parmağını tarife üzerinde gezdirdikten sonra,

-Ücretiniz, yirmi yedi Mark efendim, dedi.

Sürücüye afal afal bakarak,

-Emin misiniz? dedim.

-Evet, bayım. Bakın, tarifede Bad Urach ile Stuttgart Havaalanı arasının tam tamına yirmi yedi Mark olduğu yazılı. Bunun ne eksikliğini kabul edebilirim ne de fazlasını.

Adamın parasını ödedim. Bavullarımızı yüklenip yolcu salonuna geçtik.

Kendi kendime,

-Nasıl olur, hani seksen Mark'tı, Anastas'ın yaptığı komşuluğa sığar mı hiç? diye söylenirken, şimdiye kadar ağzını açmayan arkadaşım:

-Doğrusu, böyle sızlanmana bir anlam veremiyorum, diye sessizliğini bozdu.

Sevgili komşun muayenehane açabilsin diye küçücük bir katkıda bulundun, hepsi bu!

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ

Yazınımız, ekinimiz, uygarlığımız, dilimiz, için bakıma özene
görevli dergi

Yeniden Türk Dili Dergisi: Dil ve yazın; şiir, öykü, deneme,
eleştiri, günlük, düşün, ekin dergisi

Kurucu İyesi, Sorumlu Müdür ve Genel Yayın Yönetmeni:
Sencer Karacalıoğlu

E R İ Ş İ M Sencer Karacalıoğlu: 0 505 985 40 55

Sencerkaracalioglu2002@gmail.com

Danışma ve Yazı Kurulu: Prof. Dr. Ömer Demircan, Okan Baba,
Prof. Dr. Süreyya Ülker

Teknik Danışman : Boğaçhan Orhan Boran Kapak düzenleme:
MUSTAFA AZİZ DURMUŞ (azizdijital@gmail.com)

Bu dergi, yabancı sözcüklerin yerine olabildiğince Türkçelerini
koymayı görev bilir. Başka bir yerde yayınlanmış yazılar
dergimizde yayınlanmaz. Alınan yazı kesinlikle geri verilmez.
Dergide yayınlanan yazıların her türlü sorumluluğu
yazarlarındandır.

Yeniden Türk Dili Dergisi,yayınlanan yazılara telif ücreti
ödemez. DERGİMİZ ÜCRETSİZDİR

*****

***